

HANNA ŁASKARZEWSKA

Polskie Towarzystwo Bibliologiczne, Warszawa

WSPÓŁPRACA POLSKICH I UKRAIŃSKICH ŚRODOWISK BIBLIOTEKARSKICH Z PROBLEMAMI ROSZCZEŃ W TLE. RAPORT Z LAT 1990–2010

Dwadzieścia lat kontaktów pomiędzy bibliotekami polskimi i ukraińskimi: ożywienie współpracy na początku lat dziewięćdziesiątych, wspólne inicjatywy, poszerzanie zakresu udostępniania zbiorów do badań bibliologicznych. Polskie i ukraińskie prace badawcze i dokumentacyjne nad księgozbiorami o polskiej proweniencji w bibliotekach Ukrainy. Sprawy biblioteczne w ramach współpracy międzyrządowej. Inicjatywy środowiskowe: konferencje, wystawy, wymiana informacji. Problemy zbiorów przejętych i przemieszczonych, obustronne roszczenia dotyczące zwrotów niektórych kolekcji. Aktywność instytucji i organizacji pozarządowych. Polskie i ukraińskie publikacje o polskich zbiorach w Ukrainie (wykazy bibliograficzne).

WPROWADZENIE

W 1990 roku podjęto w Polsce — z dużą intensywnością — problem przemieszczonych dóbr kultury. Działo się to na fali zainteresowania restytucją narodowego dziedzictwa kulturowego, które pojawiło się u progu przemian ustrojowych w Europie Środkowej i Wschodniej. Środowisko bibliotekarskie ma spore, już prawie dwudziestoletnie doświadczenia w tym zakresie, a także istotne osiągnięcia. Na początku lat dziewięćdziesiątych, tak jak większość Polaków, byliśmy zdezorientowani i nieprzygotowani do bezstronnej oceny napływających informacji i komentarzy prasowych o tragicznej sytuacji polskich księgozbiorów pozostałych na Wschodzie, o fatalnych warunkach ich przechowywania, o niszczeniu cennych dóbr kultury polskiej. Tym przekazom towarzyszyły najczęściej żądania zwrotów, które można było już oficjalnie i głośno formułować, a także sugestie bezkompromisowych postaw w rozmowach z naszymi sąsiadami¹. Bi-

¹ Przykładem takich tekstów (czasami polemicznych względem siebie) z lat 1990–1998 (w następnych latach ferwor dyskusji znacznie opada) są m.in.: Andrzej JANKOWSKI, *Zwrot dóbr kultury*, Prawo i Życie (19) 1990, s. 12–13; Ewa ZIELIŃSKA, *Spaliny konserwują Bibliotekę*

biotekarze próbowali wyjaśniać i prostować wiele faktów podawanych w mediach, a niezgodnych z wiedzą historyczną i z rzeczywistością. Sprostowania jednak z trudem przebijały się na łamy gazet. Jedynym rozsądnym rozwiązaniem wydawało się przedyskutowanie tych problemów w gronie zainteresowanych — bibliotekarzy, księgoznawców, historyków kultury, a także byłych właścicieli księgozbiorów, które pozostały poza obecnymi granicami Polski, lub ich spadkobierców (również instytucjonalnych, np. lwowskiego Ossolineum). Forum takie stworzyło nowo powstałe Polskie Towarzystwo Bibliologiczne (PTB). Po dwóch burzliwych spotkaniach w maju 1990 roku wypracowano i przyjęto stanowisko w sprawie swobodnego dostępu do informacji o zbiorach przemieszczonych oraz przejętych, jak również program działań w tym zakresie². Zakładał on m.in.

zorganizowanie centrum dokumentacji i informacji o zbiorach przemieszczonych i przejętych, będącego równocześnie bankiem informacji i poradnią dla zainteresowanych instytucji krajowych i zagranicznych³.

Postulował „inspirowanie i koordynowanie prac dokumentacyjnych [...] dotyczących zbiorów polskich za granicą”⁴, proponował włączenie specjalistów z kręgu PTB do rokowań międzynarodowych w sprawach zbiorów przejętych i przemieszczonych. Bibliotekarze głosili, że

podstawowym kryterium decyzji dotyczących losów zbiorów winno być ich dobro — bezpieczeństwo, właściwa konserwacja, opracowanie i wykorzystanie w obiegu kulturalnym⁵.

Trzeba przyznać, że u progu lat dziewięćdziesiątych były to opinie śmiałe, choćby punkt mówiący, że

Stanisławowska, Kurier Polski (39) 1991, s. 4; Włodzimierz ODOJEWSKI, *O Ossolineum raz jeszcze*, Życie Warszawy (dodatek Kultura i Życie) (1) 1992, s. 9; Tadeusz Andrzej OLSZAŃSKI, *Ostrożnie z rewindykacjami*, Życie Warszawy (27) 1992, s. 10; Hanna ŁASKARZEWSKA, *W kijowskich magazynach*, rozm. Stefan Melak, Życie Warszawy (dodatek Życie Extra) (31) 1994, s. IV; Bożena ZAGÓRSKA, *Ocalanie Ossolineum*, Trybuna (107) 1994, s. 10; Aleksandra WALCZAK, *Więzienie książek*, Nowości (102) 1994, s. 7; Maryna BERSZ, *Dochodzenie swego*, Życie Warszawy (dodatek Życie Extra) (125) 1994, s. 4; Bogda BALICKA, *Mickiewicz w ukraińskim magazynie*, Super Express (114) 1996, s. 4; Rafał BUBNICKI, Krzysztof MASŁOŃ, *Rozdarte dziedzictwo*, Rzeczpospolita (148) 1996, s. 1–2; (mas), *Kiedy rewindykacja Ossolineum?*, Słowo, (86) 1997, s. 2; (mark), *Bezcenny księgozbiór króla Stanisława Augusta. Po 160 latach odnaleziony w Kijowie*, Kurier Polski (54) 1998, s. 5.

² Stanowisko Forum Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego w sprawie swobodnego dostępu do informacji i zbiorów przemieszczonych oraz przejętych, [w:] *Symposia bibliologica. Dokumentacja księgozbiorów historycznych. Współpraca krajowa i międzynarodowa. Skutki II wojny światowej dla bibliotek polskich*, Warszawa: Wyd. DiG 1995, s. 14–15; *Program działań w zakresie informacji o zbiorach przemieszczonych i przejętych*, [w:] *ibidem*, s. 15–16.

³ *Ibidem*, s. 15, pkt 2.

⁴ *Ibidem*, s. 15, pkt 4.

⁵ *Ibidem*, s. 14, pkt 1.

zawodowym i moralnym obowiązkiem dysponentów zbiorów jest ich fizyczna ochrona oraz zapewnienie przepływu informacji, a także swobodnego — zgodnie z regułami bibliotekarskimi, bez sztucznych utrudnień — dostępu do całych kolekcji i poszczególnych egzemplarzy dla ogółu zainteresowanych, a zwłaszcza dla dawnych właścicieli [podkr. — H.Ł.]⁶.

By temu sprostać, należało przyswoić sobie zasadę lojalności, trudną — lecz do osiągnięcia — zarówno we współpracy międzybibliotecznej w kraju, jak i na arenie międzynarodowej. Prawdziwa nowość tych dezyderatów polegała na zmianie stanowiska bibliotek polskich, które miały odąd udzielać nieograniczonych informacji o zbiorach zagranicznej proveniencji, przemieszczonych w latach wojny na terytorium naszego kraju.

Program sformułowany przez PTB nie wykluczał jednak, otwartego wciąż, problemu restytucji. Zanim doszło do jakichkolwiek oficjalnych rozmów na ten temat pomiędzy Polską i Ukrainą, bibliotekarze zabrali się do prac dokumentacyjnych oraz rejestracji poloników na Ukrainie, w tym wypadku — fragmentów ocalałych jeszcze polskich bibliotek i księgozbiorów prywatnych, także tych przemieszczonych poza swe dawne siedziby. Prace takie podjęła głównie Pracownia Dokumentacji Księgozbiorów Historycznych (PDKH), utworzona w Bibliotece Narodowej w 1990 roku dzięki staraniom PTB.

W artykule podjęto próbę całościowego ukazania różnych inicjatyw na polu współpracy polsko-ukraińskiej w środowiskach bibliotekarskich oraz w ośrodkach akademickich, skupiających badaczy dziejów bibliotek i rozproszonych polskich księgozbiorów, w działaniach resortu kultury, organizacji pozarządowych itp.

NAWIĄZANIE KONTAKTÓW Z BIBLIOTEKAMI UKRAIŃSKIMI

BIBLIOTEKA NARODOWA W WARSZAWIE

Zaplanowanie i realizację prac badawczo-dokumentacyjnych w bibliotekach ukraińskich umożliwiło podpisanie w okresie od sierpnia do listopada 1991 roku czterech umów o współpracy pomiędzy Biblioteką Narodową w Warszawie a: Centralnym Archiwum Historycznym USRR we Lwowie; Lwowską Biblioteką Naukową im. W. Stefanyka NAN Ukrainy (obecnie: Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka Ukrainy im. Wasyla Stefanyka)⁷; Uniwersytetem Lwowskim im. Iwana Franki i jego Biblioteką Naukową; Państwową Biblioteką Naukową Ukrainy w Kijowie (obecnie Narodowa Parlamentarna Biblioteka Ukrainy). Wszystkie umowy zawarte zostały na czas nieokreślony. Punkt pierwszy w każdym z podpisanych dokumentów brzmiał: „Obie umawiające się instytucje wza-

⁶ *Ibidem*, s. 14, pkt 2.

⁷ Dnia 10 kwietnia 2008 r. prezydent Wiktor Juszczenko nadał Bibliotece status Narodowej. Instytucja pozostaje nadal jednostką Narodowej Akademii Nauk Ukrainy.

jemnie gwarantują sobie pełny dostęp do wszystkich swoich zbiorów”⁸. Mowa też była o wspólnych inicjatywach badawczych, wystawienniczych, konferencjach, o wykonywaniu na życzenie partnera mikrofilmów, kserokopii lub innych reprodukcji materiałów z własnych zasobów.

W sierpniu 1992 roku Biblioteka Narodowa w Warszawie podpisała piątą umowę, ze swoim najważniejszym partnerem na Ukrainie — Centralną Biblioteką Naukową im. W.I. Wernadskiego Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie (CBN ANU), która obecnie nosi nazwę Biblioteki Narodowej Ukrainy im. W.I. Wernadskiego (BNU). Punkt pierwszy tej umowy także mówił o wzajemnej gwarancji dostępu do zbiorów, rozszerzał ją jednak na wszelkie źródła informacji o zasobach bibliotecznych, w tym katalogi i kartoteki. *Novum* był punkt drugi, który brzmiał: „Zgodnie z obowiązującymi zasadami i w ramach możliwości obie biblioteki stwarzają odpowiednie warunki do pracy badawczej nad poznaniem i opracowaniem poloników na Ukrainie i ukrainików na terenie Polski”. Umowę zawarto tylko na dwa lata, z możliwością jej automatycznego przedłużenia. W 1994 roku obie strony podpisały „Uzupełnienie” do umowy, regulujące zasady mikrofilmowania zbiorów i przekazywania sobie nawzajem negatywów zmikrofilmowanych dokumentów. Tym samym umowa została przedłużona. W 1996 roku strony podpisały „Aneks nr 2”, przedłużając ważność porozumienia o kolejne dwa lata, czyli do stycznia 1998 roku. Od tej pory — przez kilka lat — biblioteki nie podjęły żadnych kroków zmierzających do aktualizacji i przedłużenia ustalonych zasad dotychczasowej współpracy. Wydawało się, że sytuacja ta zmieni się u schyłku 2005 roku, kiedy to obie instytucje przygotowały nowelizację dokumentów w tym zakresie, niestety, nie zostały one do tej pory podpisane⁹.

W listopadzie 1995 roku Biblioteka Narodowa podpisała jeszcze jedną umowę z instytucją ukraińską — z Instytutem Archeografii i Źródłoznawstwa Ukraińskiego im. M. Hruszewskiego Narodowej Akademii Nauk Ukrainy. Zakładała ona realizację programu badawczego „Wspólne dziedzictwo kulturalne polsko-ukraińskie. Baza dokumentacyjno-informacyjna”. Miał on polegać m.in. na poszukiwaniu obiektów zagubionych ze zbiorów bibliotecznych obu krajów; stworzeniu zautomatyzowanej bazy dokumentacyjno-informacyjnej; opracowaniu katalogu potrzeb w zakresie konserwacji zbiorów; wymianie informacji. Efektem pierwszego, trzyletniego etapu badań miała być zautomatyzowana wspólna baza, dotycząca polskiego i ukraińskiego dziedzictwa kulturowego i naukowego, pozostającego na terytorium drugiego kraju. Umowa zawarta została na trzy lata,

⁸ Wszystkie przytaczane w tekście dokumenty: umowy, protokoły z posiedzeń komisji i zespołów, korespondencja urzędowa, pochodzą z zaangażowanych w proces współpracy instytucji: Departamentu Dziedzictwa Kulturowego w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Biblioteki Narodowej (PDKH w miarę możliwości gromadzi kopie tych materiałów).

⁹ Na życzenie dyrektor Narodowej Parlamentarnej Biblioteki w Kijowie, Tamary Wilegżaniny, która zastąpiła na tym stanowisku zmarłego w styczniu 2004 r. Anatola Kornijienkę, również z tą instytucją BN przygotowała nową umowę o współpracy (podpisaną 18 września 2006).

z możliwością jej przedłużenia. Nigdy do tego nie doszło, gdyż realizacja programu utknęła w martwym punkcie. Głównym problemem stały się finanse i kłopoty ze znalezieniem odpowiednich sponsorów.

Pomimo obecnej stagnacji w stosunkach z instytucjami ukraińskimi Biblioteka Narodowa do niedawna wiodła prym w kontaktach z tamtejszymi bibliotekami.

ZAKŁAD NARODOWY IM. OSSOLIŃSKICH WE WROCŁAWIU

Od początku lat dziewięćdziesiątych starania o nawiązanie bliskiej współpracy z Lwowską Narodową Naukową Biblioteką Ukrainy im. W. Stefanyka NAN (LNNB) podejmował również wrocławski Zakład Narodowy im. Ossolińskich (ZNiO). W marcu 1993 roku przedstawiciele obu bibliotek, Taras Paśławski (ówczesny wicedyrektor Biblioteki im. Stefanyka) i Adolf Juzwenko (dyrektor Ossolineum), podpisali we Wrocławiu list intencyjny o współpracy naukowej i wymianie informacji na temat własnych zbiorów. Do realnej współpracy i podpisania stosownych porozumień doszło dopiero kilka lat później.

Obie strony przygotowywały się do wzajemnych kontaktów dość intensywnie. Miarą tych działań mogą być choćby ważne publikacje, które powstały na podstawie nowych źródeł i badań archiwalnych. Autorzy ukraińscy i polscy często polemizują w nich ze sobą. Różnice poglądów dotyczą choćby ciągłości praw własności do przedwojennych zbiorów Ossolineum. Wątpliwości strony ukraińskiej budzi, oczywisty dla nas, prymat sukcesji Polski w stosunku do tych zbiorów nad prawami miasta Lwowa, przy czym obstają Ukraińcy (zob. np. artykuły w „Spoils of War”)¹⁰. Tak przedstawiał początki rozmów wrocławsko-lwowskich dyrektor Juzwenko:

Ossolineum było i jest sprawą wyjątkowo trudną. Do sporu o jego zbiory dojść musiało [...]. Było ogromnie trudno rozmawiać, bo strona ukraińska nie chciała pogodzić się z myślą, że XIX-wieczne dzieje Lwowa to bardzo ważna karta historii Polski. [...] Dla nich [...], to nie historia Polski, ale historia Austrii¹¹.

¹⁰ W Polsce do prac takich zaliczyć należy dwie książki Macieja MATWIJOWA, do niedawna pracownika wrocławskiego Ossolineum: *Walka o lwowskie dobra kultury w latach 1945–1948*, Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum 1996; *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich w latach 1939–1946*, Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum 2003; oraz *idem, Ossolineum. The case of the dispersed library*, *Spoils of War* (3) 1996, s. 14–15. Na Ukrainie ukazały się m.in.: Larisa KRUSHEL'NIC'KA, *Pravdivo pro Ossolineum*, *Pamjatki Ukraïni: istorija ta kul'tura* (3/6) 1994, s. 85–86; *L'vivs'ka naukova biblioteka im. V. Stefanika NAN Ukraïni: dokumenti, fakti, komentari*, [art. stup. st. i upor. tekstiv Larisa Krušel'nic'ka], *L'viv: L'vivs'ka naukova biblioteka im. V. Stefanika NAN Ukraïni* 1996; Larysa KRUSHELNYTSKA, *The case of the Ossolineum collection*, *Spoils of War* (5) 1998, s. 25–27; Oleksij ONIŠČENKO, Ljubov DUBROVINA, *Dolja biblioteki Ossolineum v istorii Ukraïni ta Pol'sci u dokumentach 1945–1946 rr.: povertajucis do pitan spil'noi istoriko-kul'turnoi spadščini*, *Bibliotečnij visnik* (2) 2002, s. 2–21.

¹¹ [Adolf JUZWENKO], *Polskie dobra kultury na Wschodzie* [wypowiedź konferencyjna], [w:] *Polska polityka wschodnia. Materiały konferencji zorganizowanej w dniach 28–29 października 2005 roku we Wrocławiu*, Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej 2005, s. 105.

Sporny okazał się również tytuł do ewentualnego przejścia niektórych zbiorów przedwojennego Ossolineum, które obecnie znajdują się poza Wrocławiem i Lwowem, na przykład 24 rysunków Albrechta Dürera z kolekcji książąt Lubomirskich. Zostały one sprzedane po 1950 roku przez Jerzego Lubomirskiego, syna księcia Andrzeja, ostatniego kuratora literackiego Zakładu Narodowego. Nabywcami były muzea amerykańskie i europejskie oraz osoby prywatne¹². Od 2001 roku o ich restytucję ubiegają się zarówno wrocławskie Ossolineum, jako sukcesor prawny przedwojennego Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, jak i Lwowska Biblioteka im. W. Stefanyka¹³. Dyskusja na ten temat przeniosła się nawet na forum międzynarodowe¹⁴. Nie zmienia to faktu, że obie biblioteki rozpoczęły jednak współpracę. Jak pisze Adolf Juzwenko:

Z trudem, ale pojeśliśmy, że Ossolineum jest jedno — ze zbiorami we Wrocławiu i we Lwowie — i podjęliśmy dyskusję nad tym, co zrobić, aby zachować tę jedność bez konieczności przemieszczenia zbiorów. Zdaje się, że jesteśmy na dobrej drodze do wzajemnego zrozumienia swoich argumentów¹⁵.

W rezultacie nasze krajowe doświadczenia współpracy z Ukrainą (na podstawie podpisanych umów) ograniczały się w latach dziewięćdziesiątych do czterech bibliotek ukraińskich i dwóch polskich oraz archiwum lwowskiego (z kijowskim nie podpisano umowy). Nie oznacza to, że bibliotekarze z różnych polskich bibliotek nie pracowali, zbierając interesującą ich dokumentację — poza wymienionymi wyżej — także w wielu innych placówkach bibliotecznych i archiwach, choćby Charkowa, Łucka, Odessy, Ostroga, Winnicy, czy ostatnio, w 2010 roku — Niżyna.

¹² Zob. *The fate of the Lubomirski Dürers. Recovering the treasures of the Ossoliński National Institute*, Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum 2004.

¹³ Ukraiński punkt widzenia na sprawę sukcesji zbiorów Ossolineum, w tym rysunków Dürera, m.in. Larysa KRUSHEL'NIC'KA, *Dolja L'vivs'kogo Djurera ta inšich vivezenich z LNB im. V. Stefanika mistec'kich tvoriv*, [w:] *Zapiski L'vivs'koï naukovoï biblioteki im. V. Stefanika*, vip. 7/8, 2000, s. 430–436; Roman DZJUBAN, *L'vivs'ki risunki Djurera: problemi vtrati i povernennja*, [w:] *ibidem*, vip. 13, 2005, s. 336–359.

¹⁴ Zob. Martin BAILEY, *Hitler, the prince and the Dürers*, *The Art Newspaper* (47) 1995, s. 1, 6; Konstantin AKINSHA, Sylvia HOCHFELD, *Who owns the Lubomirski Dürers?*, *ARTnews* (9) 2001, s. 158–163; Ester Tisa FRANCINI, Anja HEUSS, Georg KREIS, *Fluchtgut — Raubgut. Der Transfer von Kulturgütern in und über die Schweiz 1933–1945 und die Frage der Restitution*, Zürich: Chronos Verlag 2001, s. 454–457; Anatoli VOLGA, *Coming back to Albrecht Dürer*, *Spoils of War* (8) 2003, s. 64–66; Nawojka CIEŚLIŃSKA-LOBKOWICZ, *Gründe, Abgründe, Ansprüche. Restitutionspolitik in Polen*, *Osteuropa* (56) 2006, z. 1/2, s. 264–268; Serhij KOT, *Kiever Knoten. Restitution zwischen der Ukraine, Deutschland, Rußland und Polen*, [w:] *ibidem*, s. 287–300; zob. też Michał KULCZYKOWSKI, *Do kogo należą polskie obrazy zgrabione przez Hitlera*, *Art and Business* (11) 1998, s. 18, tamże oświadczenie Dobrosławy Platt, s. 19.

¹⁵ *Polskie dobra kultury...*, s. 105. O dalszej współpracy bibliotek wrocławskiej i lwowskiej w ostatniej dekadzie zob. s. 202 niniejszego tekstu.

KIERUNKI WSPÓŁPRACY MIĘDZYBIBLIOTECZNEJ

Plan i kierunki dalszych działań nakreślono przede wszystkim w PDKH. Starano się sprecyzować, które kolekcje interesują nas najbardziej i jak zamierzamy zbierać informacje o nich. Polskie księgozbiory historyczne, przechowywane obecnie na Ukrainie, pochodzą bowiem z różnych epok i różnorodne okoliczności sprawiły, że znajdują się właśnie tam.

Kategoria pierwsza to zbiory utracone przez Polskę w wyniku zmiany granic państwowych po zakończeniu II wojny światowej. Z rzadka znajdują się one nadal w tych samych miejscowościach, a incydentalnie w instytucjach, do których należały przede wojną; czasami też stały się załączkiem nowych, ukraińskich bibliotek¹⁶. Do tej grupy zaliczyć można biblioteki wyższych uczelni lwowskich, niektórych muzeów czy na przykład miejskie. Wszystkie pozostałe uległy bądź fizycznemu zniszczeniu, bądź rekwizycji przez Rosjan i Ukraińców jeszcze w czasie okupacji, bądź wreszcie rozproszeniu w latach wojny i po jej zakończeniu¹⁷. Część z nich została przewieziona do Kijowa i Moskwy, głównie do ówczesnej Wszechzwiązkowej (obecnie Wszechrosyjskiej) Biblioteki Literatury Zagranicznej (VGBIL). Wiemy o tym, gdyż książki z proveniencjami z terenów wschodnich II Rzeczypospolitej odnotowano w kilku transportach z Moskwy do Polski, zawierających zdobycze powojenne radzieckich „trofejnych komand”, a także pochodzące z rekwizycji i grabieży lat okupacyjnych¹⁸. Nie wszystkie zostały jednak zwrócone. Do dziś przepastne magazyny VGBIL kryją książki dawnych polskich właścicieli, choćby z terenów dzisiejszej Ukrainy, na przykład z proveniencją Państwowej Centralnej Biblioteki Pedagogicznej we Lwowie. Była to największa biblioteka pedagogiczna w Polsce międzywojennej (podlegała Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego). Starania o jej zwrot po wojnie okazały się bezskuteczne¹⁹. Zbiory tej księżnicy stały się podwaliną Lwowskiej Obwodowej Naukowo-Pedagogicznej Biblioteki (L'vovskaja oblastnaja naučno-pedagogičeskaja biblioteka)²⁰.

¹⁶ Na przykład Biblioteka Towarzystwa Lekarskiego Lwowskiego (zob. *Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej. Informator*. Pod red. Barbary Bieńkowskiej, Poznań: Bogucki. Wydawnictwo Naukowe 1998, s. 319) stała się w 1944 r. załączkiem Lwowskiej Obwodowej Naukowej Biblioteki Medycznej — *L'vivs'kij oblasnij naukovij medičnij biblioteci — 60 rokov*, *Bibliotečna planeta* (4) 2004, s. 36.

¹⁷ Pomijamy tu, co oczywiste, losy zbiorów lwowskich restytuowanych przez Polskę po wojnie do kraju oraz wywiezionych przez Niemców ze Lwowa w 1944 r. i ukrytych na Śląsku, które po zakończeniu wojny pozostały w większości w Polsce.

¹⁸ Zob. informacje o moskiewskim „darze” dla warszawskiej BN w latach 80.: *Dar Wszechzwiązkowej Państwowej Biblioteki Literatury Zagranicznej w Moskwie dla Biblioteki Narodowej, Komunikaty [BN]* (7/8) 1987, s. 5–6.

¹⁹ *Biblioteki na wschodnich ziemiach...*, s. 355.

²⁰ Zob. inf. w *Załączniku 1*, poz. 29; *Załącznik 2*, poz. 67.

Po wojnie zdobyczne książki z magazynów w Kijowie i Moskwie były często rozsyłane do bibliotek o charakterze publicznym i naukowym na terenie Ukrainy (ale także do pozostałych republik b. ZSRR). Stąd do dziś znajdujemy w bibliotekach ukraińskich egzemplarze z proveniencjami instytucji i osób prywatnych ze wschodnich województw II Rzeczypospolitej.

Druga kategoria zbiorów — z dzisiejszego terytorium Polski, które po wojnie trafiły do bibliotek ukraińskich — pochodzi właśnie z rabunków dokonywanych przez „trofiejne komanda” na terenie Śląska i Pomorza. Jak wiadomo, do ZSRR wywożone były zbiory zarówno poniemieckie, jak i polskie, ukryte przez Niemców na Śląsku w 1944 roku (ze Lwowa, Krakowa, Warszawy). Dlatego też w bibliotekach Kijowa czy Charkowa spotyka się obecnie książki zarówno z proveniencjami: wrocławską, gdańską i innych miejscowości pomorskich bądź śląskich, jak i warszawską lub krakowską.

Wreszcie trzecia kategoria poloników proveniencyjnych, którymi się zajmujemy, to zbiory historyczne, powstałe lub przemieszczone na dzisiejsze terytorium Ukrainy przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości w 1918 roku.

Po nawiązaniu pierwszych kontaktów z bibliotekami ukraińskimi prace potoczyły się dwukierunkowo. Kwerendy w bibliotekach i archiwum we Lwowie prowadzono własnymi siłami. Spisywano i rejestrowano wszelkie informacje z katalogów, inwentarzy i kartotek o zachowanych egzemplarzach z księgozbiorów instytucjonalnych oraz prywatnych z dawnych województw: lwowskiego, stanisławowskiego, tarnopolskiego i łuckiego. Zamawiano także kserokopie znaków własnościowych. Była to praca dość żmudna, wykonywana skąpymi siłami i kosztowna. Zebrany w ten sposób materiał, uzupełniony o informacje ze źródeł archiwalnych i literatury polskiej, zasilił kartotekę proveniencji PDKH. Został również przekazany do powstałego w 1990 roku w Ministerstwie Kultury Biura Pełnomocnika Rządu ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą. Tam został wykorzystany do opracowanego w latach 1994–1998 informatora *Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej* (Poznań 1998). Zespół przygotowujący informator — pod kierunkiem prof. Barbary Bieńkowskiej, ówczesnego prezesa PTB — znacznie poszerzył kwerendę; m.in. skrupulatnie przebadane zostało piśmiennictwo polskie, w mniejszym stopniu naszych wschodnich sąsiadów, gdyż rezultaty okazywały się wówczas mało owocne. Wykorzystano również archiwalia i zeznania byłych właścicieli zbiorów. Wśród elementów sformalizowanego opisu bibliotek znalazło się też miejsce na dane o losach zbiorów po 1939 roku (pkt 6)²¹. Użytkownicy informatora mogą się przekonać, jak „śladowo” te informacje występują w opisach ze względu na brak wiarygodnych danych. Mamy jednak w ręku przebogaty materiał, nawet jeśli wiemy, że nie jest on kompletny. W informatorze zarejestrowano bowiem 3616 księgozbiorów z czterech wymienionych województw: 1237 — z woj. lwowskiego, 1117 — z woj. tarnopolskie-

²¹ *Biblioteki na wschodnich ziemiach...*, s. 15.

go, 740 — z woj. stanisławowskiego, 522 — z woj. łuckiego²². Liczby te obejmują niewątpliwie także zbiory określone jako wspólne dziedzictwo kulturowe (np. mniejszości ukraińskiej w Polsce międzywojennej). Z braku analogicznego opracowania na Ukrainie polski informator stanowi również niezbędną pomoc dokumentacyjną dla bibliotekarzy ukraińskich. I tu upatrujemy możliwości realnej współpracy z kolegami ukraińskimi, bo ktoś lepiej niż oni (dzięki stałemu dostępowi do źródeł archiwalnych) może przebadać i odtworzyć losy okupacyjne i powojenne zarejestrowanych przez autorów informatora bibliotek?²³

Inaczej niż z instytucjami lwowskimi przebiegała współpraca z bibliotekami kijowskimi, z którymi — jak już wspomniano — nawiązaliśmy kontakty w latach 1991–1992. Partnerzy z Kijowa sami przygotowali dla nas wykazy polskich kolekcji przechowywanych w swoich zbiorach. Było to w miarę łatwe w tamtejszej Bibliotece Narodowej, gdyż większość dawnych polskich księgozbiorów jest już rozpoznana i wydzielona magazynowo, acz w większości jeszcze na nowo nieopracowana, a zachowana dawna dokumentacja biblioteczna ma walor głównie historyczny. Zbiory historyczne kijowskiej BNU składają się w dużej części z kolekcji skonfiskowanych w okresie zaborów oraz w latach wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. i mają mniej wspólnego z rozproszonymi z czasów II wojny światowej i późniejszymi.

Narodowa Parlamentarna Biblioteka Ukrainy przeprowadziła zaś dla nas w latach 1991–1992 akcję ankietyzacji 25 bibliotek okręgowych, które miały odpowiedzieć na pytanie, czy i jakie książki polskiej proveniencji są przechowywane w ich zbiorach. Akcja przyniosła znikome rezultaty, udało się uzyskać tylko fragmentaryczne informacje z bibliotek Winnicy i kilka kserokopii znaków własnościowych.

Po tym rekonesansie należało podjąć decyzję, dokąd skierować wysiłki dokumentacyjne i badawcze, w których bibliotekach ukraińskich są przechowywane zbiory o największej wartości dla polskiej kultury. Nie zdecydowano się na dalszą, systematyczną penetrację księgozbiorów lwowskich, do dziś największego zagłębia książki polskiej na Ukrainie. Duża liczba tych zbiorów stawia pod znakiem zapytania możliwość „detalicznego” ich spisania (poza ogólną rejestracją i opisaniem). Uznano ponadto, że to w gestii wrocławskiego Ossolineum pozostają decyzje o zasadach i formach współpracy z Biblioteką im. W. Stefanyka,

²² *Ibidem*, mapa nr 2.

²³ Dużym wsparciem informacyjnym dla badaczy zajmujących się wspólnym dziedzictwem z zakresu historii książki i bibliotek jest seria opracowań Urszuli Paszkiewicz, która w latach 1996–2006 wydała cztery kolejne opracowania zawierające spisy inwentarzy i katalogów bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej za okres od 1510 do 1939 r. (zob. *Załącznik 1*, poz. 6, 14, 18, 31). Autorka pracuje nad piątą publikacją, zawierającą *Suplement 3* wykazu inwentarzy i katalogów bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej do 1939 r. Do tej kategorii informatorów, przydatnych dla badań księgoznawczych, zaliczyć należy również opracowanie Stanisława Pijaja *Archiwa rodzinno-majątkowe w zbiorach państwowych we Lwowie* (*Załącznik 1*, poz. 2).

dotyczące zbiorów rozdzielonej przez wojnę Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Wieloma innymi kolekcjami, na przykład pozostałościami zasobnych niegdyś księgozbiorów klasztornych, zajęli się indywidualni badacze²⁴.

Biblioteka Narodowa zdecydowała się na podjęcie prac, które miały według nas największe znaczenie dla historyków nie tylko książki, ale kultury polskiej, szczególnie epoki Oświecenia. W 1993 roku rozpoczęto katalogowanie biblioteki zamkowej króla Stanisława Augusta, przechowywanej obecnie w Bibliotece Narodowej Ukrainy w Kijowie. Był to jeden z tych księgozbiorów, które pozostawały najdłużej poza zasięgiem polskich badaczy; dostęp do niego był bardzo ograniczony od niemal 170 lat, a przez ostatnie kilkadziesiąt — w praktyce zamknięty. Dzięki niezwykle życzliwości dyrekcji kijowskiej Biblioteki sytuacja ta po 1990 roku uległa całkowitej zmianie i możliwe było podjęcie wieloletnich prac polegających na uporządkowaniu, rozpoznaniu i opracowaniu zbiorów królewskich²⁵. W ślad za bibliotekarzami ruszyli do Kijowa także numizmatycy z Zamku Królewskiego w Warszawie oraz kartografowie i muzykolodzy z różnych ośrodków akademickich bądź bibliotekarskich w Polsce. Niektórzy z nich brali udział we wspólnych ekipach katalogujących bibliotekę króla. Poszukiwano m.in. katalogów i spisów różnorodnych kolekcji królewskich gromadzonych na Zamku Warszawskim. Trafiły one częściowo wraz z księgozbiorem króla do Kijowa. Plonem tych prac jest kilkanaście opracowań, z których kilka zostało zamieszczonych w *Załączniku 1*²⁶.

Zainteresowanie dawnymi polskimi kolekcjami magnackimi, przechowywanymi w zbiorach Biblioteki im. Wernadskiego, jak również polonikami lwowskimi, zaczęli wykazywać także bibliotekarze ukraińscy. Jego pokłosiem są choćby publikacje z ostatnich lat kijowian: Swietłany Bułatowej, Iriny Ciborowskiej-Rimarowicz, Piotra Hołobuckiego, Haliny Kowalczuk, Tetjany Miaskowej, Oksany Rabczun, Margarity Szamraj, czy Hanny Demczenko, Olgi Kołosowskiej, Natalii Szwec ze Lwowa²⁷.

²⁴ Zob. *Załącznik 1*.

²⁵ Prace w Kijowie zaowocowały kilkunastoma publikacjami oraz komunikatami polskich i ukraińskich autorów, które w wyborze zamieszczono w *Załącznikach 1 i 2*. Z pomniejszych tekstów informacyjnych zob. m.in. Petr GOLOBUC'KIJ, *Skarb svitovoi kul'turi — dlja naščadkiv*, Bibliotečni visnik (1/2) 1993, s. 76–77; Maria STRUTYŃSKA, *Książki króla Stanisława Augusta Poniatowskiego w Kijowie*, Głos Uczelni (1) 1994, s. 16; Hanna ŁASKARZEWSKA, *Library of the Stanislaus August Poniatowski, the last King of Poland*, Polish Library Today (5) 2001, s. 30–34.

²⁶ Zob. też Marta MĘCLEWSKA, *Zamówienie czy zapłata — powstawanie katalogów kolekcji numizmatycznej króla Stanisława Augusta*, [w:] *Pieniądz — kapitał — praca — wspólne dziedzictwo Europy. Materiały z VIII Międzynarodowej Konferencji Numizmatycznej, Białystok-Augustów, 18–21 września 2008*, Warszawa: Polskie Towarzystwo Numizmatyczne 2009, s. 157–173; Michał ZAWADZKI, *Kolekcja monet polskich w Liceum Krzemienieckim (1805–1828)*, L'vivs'ki numizmatični zapiski (3) 2006, s. 7–13.

²⁷ Zob. *Załącznik 2*, s. 231–238.

Efektem nawiązanej współpracy były dwa spotkania bibliotekarzy obu krajów. W dniach 23–24 lutego 1993 roku PTB zorganizowało w BN konferencję „Dokumentacja księgozbiorów historycznych. Współpraca krajowa i międzynarodowa”, w której uczestniczyli: Łarysa Kruszelnicka z Lwowskiej Biblioteki im. W. Stefanyka, Piotr Hołobucki z CBN ANU w Kijowie i Halina Połozowa z kijowskiej Państwowej Biblioteki Naukowej Ukrainy. Materiały z konferencji zostały opublikowane przez PTB w tomie *Symposia bibliologica* (Warszawa 1995). Niestety, spośród gości zagranicznych tylko P. Hołobucki przekazał swój referat do druku. Dyskusje były jednak gorące, szczególnie między przedstawicielami Lwowa i Warszawy, a dotyczyły głównie: zakresu pojęcia „wspólne dziedzictwo”, praw własności do zbiorów — niegdyś polskich — pozostawionych na Ukrainie, a także dbałości o nie, oraz o ukraińską w polskich bibliotekach. W kwietniu 1993 roku BN zaprosiła bibliotekarzy z Kijowa na seminarium „Organizacja i metodyka prac nad historycznymi kolekcjami cennych książek i dokumentów”. Do Warszawy przyjechali wówczas pracownicy ukraińskiej CBN ANU: ponownie Piotr Hołobucki, kierownik Działu Księgozbiorów Bibliotecznych i Kolekcji Historycznych, w którym przechowywany jest księgozbiór królewski, zwany w Kijowie „Collectio Regia”; Irina Ciborowska-Rimarowicz z Działu Książki Dawnej i Rzadkiej; Swietłana Bułatowa z Instytutu Rękopisu. Cała trójka, dzięki znajomości języka polskiego, mogła zająć się badaniem licznych polskich — i związanych z kulturą polską — kolekcji ze zbiorów kijowskiej biblioteki: Chreptowiczów²⁸, Jabłonowskich, Fryderyka Józefa Moszyńskiego, Potockich, Wiśniowieckich, Mikoszewskich, Mniszchów i innych. W seminarium uczestniczyli także Włodzimierz Omelecuk z CBN ANU oraz Niła Flegontowa z Państwowej Biblioteki Naukowej Ukrainy.

Z czasem zakres zainteresowań ukraińskich bibliotekarzy rozszerzył się na księgozbiory o polskiej proveniencji w innych bibliotekach i rejonach Ukrainy. Szczególnie dotyczy to badań nad pozostałościami bibliotek klasztornych i kościelnych oraz dawnych polskich instytucji państwowych na obecnych terenach Zachodniej Ukrainy. Do grona wymienionych już pracowników BNU, zainteresowanych tą tematyką, dołączyli nowi badacze i dokumentaliści, powstały dalsze ciekawe opracowania, np. Tetjany Miaskowej, Oksany Rabczun, przygotowującej monografię dwóch księgozbiorów — Urbanowskich z Horodła, który drogą dziedziczenia zasilili Bibliotekę Zahiniecką Starzyńskich.

Z dużą życzliwością wspomagano — i czyni się to nadal — ukraińskich kolegów w realizacji ich planów opracowywania dawnych polskich księgozbiorów. Pomoc ta przejawia się na przykład w opiniowaniu wniosków (dotychczas około dziesięciu) do polskich fundacji o stypendia dla bibliotekarzy i konserwatorów z Kijowa

²⁸ Opracowanie tego księgozbioru przebiegało na podstawie umowy kijowskiej biblioteki z Biblioteką Narodową Białorusi. Przygotowany już katalog dostępny będzie w formie elektronicznej.

i Lwowa, a następnie w sprawowaniu opieki merytorycznej nad ich pracami w Polsce²⁹. Dostarczano też do współpracujących z nami bibliotek literaturę niezbędną do badań księgoznawczych: wszelkiego typu informatory, bibliografie, słowniki itp.

Bliskie kontakty z BNU w Kijowie zaowocowały w latach 2002–2004 jeszcze jedną ciekawą inicjatywą. Na początku XXI wieku Biblioteka Narodowa w Warszawie podjęła starania dotyczące ochrony i zabezpieczenia cennych wałków fonograficznych z nagraniami z lat 1899–1910. Okazało się, że tylko cztery kraje na świecie dysponują odpowiednią aparaturą: Austria, Japonia, St. Zjednoczone i właśnie Ukraina. Unikatowe urządzenia własnego pomysłu (stosujące bezpieczną metodę optyczno-mechaniczną) znajdują się w Kijowskim Instytucie Problemów Rejestracji Informacji Ukraińskiej Akademii Nauk. Były już wykorzystywane do podobnych celów, skopiowano bowiem na nich z sukcesem nagrania na wałkach ze zbioru judaików kijowskiej BNU. Na zlecenie warszawskiej BN w Instytucie skopiowano na płyty CD i oczyszczono 88 wałków (ze zbioru liczącego 222 obiekty), w tym wszystkie polonika. O współpracy tej mówiono i pisano³⁰ zarówno w Warszawie, jak i w Kijowie, a przedstawiciele obu stron występowali z informacjami o projekcie na międzynarodowych konferencjach (w 2002 i 2003 roku w Moskwie).

Ossolineum ponad podziałami. Historia trudnych powojennych kontaktów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu i Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki Ukrainy im. W. Stefanyka³¹ naznaczona była politycznymi decyzjami, związanymi z zawłaszczeniem po II wojnie światowej przez radziecką Ukrainę pozostałych we Lwowie zasobów polskiej księżnicy (prawie 2/3 jej zbiorów)³². Tej kolejnej stracie dla polskiej kultury poświęcono niejeden tekst i refleksję o trwających już kilka stuleci, w dramatycznych dla kra-

²⁹ Najwięcej stypendiów dla pracowników bibliotek ukraińskich przyznały Kasa im. Józefa Mianowskiego — Fundacja Popierania Nauki oraz Ośrodek Badań nad Tradycją Antyczną w Polsce i w Europie Środkowo-Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego (OBTA UW). Ostatnio do instytucji tych dołączyło Studium Europy Wschodniej UW.

³⁰ Katarzyna JANCZEWSKA-SOŁOMKO, *Kopiowanie wałków fonograficznych ze zbiorów BN*, Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej 2005, nr 1, s. 30–32; *eadem*, *Znaczenie dla pol'skoj kul'tury vosstanovlenija fonografičeskich valikov iz fonda nacional'noj biblioteki v Varšave*, [w:] *Pjataja Jubilejnaja...EVA 2002...*, „Informacija dla vsech: kul'tura i technologii informacionnogo obščestva”. *Materiale konferencii 2–7 dekabnja 2002 g.*, Moskva 2002, s. P2–6–1 — P2–6–3.

³¹ Zob. Maciej MATWIJÓW, *Kontakty Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu z Lwowską Naukową Biblioteką im. W. Stefanyka w powojennym pięćdziesięcioleciu*, *Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi* 1999, t. 19, s. 167–177.

³² Ukraiński punkt widzenia na losy i rolę Ossolineum oraz jego pracowników (szczególnie Mieczysława Gębarowicza) w latach okupacji 1939–1944 i po zakończeniu wojny przedstawiają artykuły w publikacji *Zapiski L'viv's'koj naukoj biblioteki im. V. Stefanyka*, vip. 13, L'viv 2005 — teksty Larysy Gołowatej (s. 144–174), Tatiany Gucalenko (s. 175–237), Stepana Kostiuksa (s. 238–246) i wspomnianego już Romana Dziubana (przyp. 13).

ju momentach, ciągłych rozproszeniach naszych księgozbiorów historycznych. Przegląd niniejszy, poświęcony dokonaniom obu instytucji w zakresie współpracy w ciągu ostatniego dziesięciolecia, wskazuje jednak, że może być ona owocna, a dzięki kompromisom i przyszłościowemu myśleniu — satysfakcjonująca dla każdej ze stron. Przełomem w dwustronnych relacjach był rok 2003, kiedy to lwowska biblioteka zdecydowała się na umożliwienie pełnego dostępu do przechowywanych w swych zbiorach kolekcji ossolińskich oraz do archiwum Zakładu Narodowego, co w dalszej perspektywie pozwoliło wrocławskim pracownikom na ich opracowywanie, mikrofilmowanie i skanowanie, jak również wykorzystywanie w pracach badawczych i dokumentacyjnych³³.

Ważną datą w ustaleniu priorytetów dalszej współpracy był rok 2004. Wtedy to Sejm RP przyznał Ossolineum milion złotych na olbrzymi projekt digitalizacji cennych rękopisów, których część pozostała we Lwowie, wśród nich listów królów polskich, polityków, pisarzy. Akcja objęła również kopiowanie rękopisów, które znalazły się we Wrocławiu. Do tej pory zdigitalizowano ponad 2600 rękopisów lwowskich, w tym prawie 20 archiwów rodowych i papierów osób prywatnych (m.in. archiwa Lubomirskich z Kruszyny i Przeworska, Husarzewskich, Stadnickich, Ossolińskich, Baworowskich, Dzieduszyckich, Sapiehów z Krasieczyna, zbiór Czołowskiego), oraz prawie 400 rękopisów wrocławskich; zeskanowano także archiwum ZNiO³⁴.

Kilka lat temu w Bibliotece Zakładu Narodowego powstała idea opracowania serii informatorów o polonikach różnych kategorii zbiorów przechowywanych w Bibliotece Stefanyka. Obecnie Maciej Matwijów kończy przygotowanie do wydania części pierwszej informatora o polonikach rękopiśmiennych Ossolineum w lwowskiej instytucji.

Współpraca przy odtwarzaniu kolekcji czasopism ossolińskich doprowadziła do stworzenia bazy katalogowej tytułów polskich i dotyczących spraw polskich, przechowywanych we Lwowie³⁵, a od 2003 roku digitalizowane są także poszczególne ciągi tych czasopism (do połowy 2009 roku były to wybrane roczniki 11 periodyków wydawanych w Kijowie, Lwowie, Stanisławowie, Strasburgu, Warszawie i Wilnie).

Dalsze kontakty wrocławsko-lwowskie objęły takie działania, jak: wspólne wystawy i wzajemne prezentacje zbiorów, edycje (często dwujęzyczne) katalo-

³³ Szczególnie dostęp do materiałów archiwalnych pozwolił na podjęcie kompleksowych badań dotyczących wszystkich aspektów działalności ZNiO, zob. np. Ewa WÓJCIK, *Źródła do badań nad działalnością Wydawnictwa Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie w zbiorach Lwowskiej Biblioteki Naukowej im. Wasyła Stefanyka Narodowej Akademii Nauk Ukrainy*, [w:] *Książka, biblioteka, informacja — między podziałami a wspólnotą*. Pod red. Jolanty Dzienia-kowskiej, Kielce: Wyd. Akademii Świętokrzyskiej 2007, s. 81–90.

³⁴ W latach 2003–2009 wykonano łącznie 2 500 610 skanów ze zbiorów lwowskich kolekcji; są one obecnie dostępne na płytach DVD we Wrocławiu i Lwowie.

³⁵ Baza „Czasopisma — Lwów”, zob. <http://www.oss.wroc.pl/local/lwow/> [dostęp: 7 maja 2010].

gów wystaw, organizację i udział w konferencjach, panelach dyskusyjnych itp. Kolejnym ważkim wydarzeniem dla obu instytucji było wyłonienie w strukturze organizacyjnej ZNiO stanowiska pełnomocnika Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, działającego we Lwowie. W grudniu 2006 roku Rada Kuratorów ZNiO zatwierdziła wprowadzenie stosownej zmiany w Regulaminie funkcjonowania zakładu. Pierwszym p.o. pełnomocnika został Damian Ciarciński, który we Lwowie był „łącznikiem” pomiędzy obiema instytucjami, choćby przy realizacji długoterminowych programów związanych z opracowywaniem, mikrofilmowaniem i digitalizacją zbiorów, a także wspólnymi imprezami we lwowskiej księżnicy. Obecnie funkcję tę pełni Wiktoria Malicka, a siedzibą polskiego pełnomocnika jest Pałac Baworowskich (w którym mieściła się Biblioteka Baworowskich), obecnie Pałac Sztuki Tatiany i Omelana Antonowiczów Biblioteki im. W. Stefanyka (mieści się w nim oddział sztuki LBN). Ossolineum dysponuje tam również salą przeznaczoną na spotkania³⁶ i ekspozycje organizowane wspólnie z ukraińskimi partnerami.

Z samym Pałacem Baworowskich wiąże się następny spektakularny punkt współpracy Wrocławia ze Lwowem. Siedziba zbiorów sztuki Biblioteki im. W. Stefanyka wymagała remontu, jednak brakowało nań pieniędzy. Dyrekcja Ossolineum zaproponowała wsparcie i obie biblioteki podpisały umowę w tej sprawie. W 2005 roku w Polsce ogłoszono publiczną zbiórkę pieniędzy na pomoc Bibliotece im. W. Stefanyka. Akcję powtórzono w 2006 roku. Ogółem udało się zebrać ponad 600 000 zł, z czego 311 000 stanowiła dotacja MKiDN. Z uzyskanej kwoty ponad 560 000 zł przekazano na remont Pałacu Baworowskich, a pozostałą część przeznaczono na konserwację ossolińskich kolekcji pozostałych we Lwowie.

Równie owocny w wydarzenia na linii Wrocław–Lwów był rok 2007, w którym świętowano jubileusz studziewięćdziesięciolecia powołania do życia Ossolineum. Z tej okazji w lutym i marcu w ZNiO można było obejrzeć wystawę „Lubomirscy linii przeworskiej. Arystokraci i kolekcjonerzy (ze zbiorów lwowskich)”, na której po raz pierwszy po II wojnie światowej zaprezentowano we Wrocławiu obiekty dawnego Muzeum Książąt Lubomirskich we Lwowie. Ekspozycję przygotowało Muzeum Regionalne w Stalowej Woli, towarzyszył jej obszerny dwujęzyczny katalog³⁷. Głównym uroczystościom jubileuszowym 24 listopada 2007 roku w Auli Leopoldyńskiej we Wrocławiu towarzyszyła wystawa przypo-

³⁶ Organizacja spotkań jest jednym z zadań pełnomocnika. Pierwsze z cyklu tzw. Ossolińskich Spotkań odbyło się w listopadzie 2006 r. i poświęcone było Jerzemu Giedroycowi i jego programowi ukraińskiemu. Tematami kolejnych były m.in. dzieje stosunków polsko-ukraińskich, wspólne dziedzictwo kulturowe i jego rola w zbliżaniu narodów.

³⁷ *Lubomirscy linii przeworskiej: arystokraci i kolekcjonerzy / Ljubomirski pševors'koj linii: aristokrati i kolekcioneri*. Pod red. Kazimierza Kuczmana, Stalowa Wola: Muzeum Regionalne w Stalowej Woli 2006. Wystawa gościła również, od listopada 2006 r. do listopada 2007 r., w Płocku i w Muzeum Zamojskich w Kozłowie.

minająca „Początki Muzeum Lubomirskich — dary Józefa Maksymiliana Ossolińskiego i Henryka Lubomirskiego”, pokazano na niej obiekty z kilku lwowskich instytucji (Biblioteki im. W. Stefanyka, muzeów i galerii)³⁸.

Jedną z różnorodnych form współpracy Zakładu Narodowego im. Ossolińskich i Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki Ukrainy im. W. Stefanyka jest działalność naukowa i popularyzatorska. W sprawozdaniach rocznych Ossolineum znaleźć można tytuły licznych referatów pracowników instytucji, wygłaszanych na rozmaitych forach i w przeróżnych gremiach. W większości dotyczą one wzajemnych relacji pomiędzy obiema bibliotekami, historii zbiorów, analizy zawartości i wartości naukowo-historycznej poszczególnych kolekcji (szczególnie tych ich partii, które pozostały we Lwowie). Wśród prelegentów widnieją nazwiska m.in. A. Juzwenki, M. Matwijowa, Ryszarda Nowakowskiego. Tematyka ukraińska pojawia się na imprezach organizowanych przez Ossolineum wspólnie z Kolegium Europy Wschodniej (np. Festiwal Kultury Ukraińskiej, Wschodnie Szkoły Zimowe i Letnie).

Ostatnim dużym międzynarodowym przedsięwzięciem, podczas którego wrocławski ZNiO i Lwowska Biblioteka im. W. Stefanyka razem zaprezentowały ossolińskie zbiory, była wiedeńska wystawa w Austriackiej Bibliotece Narodowej (ABN) pn. „Skarby historii Polski. Zakład Narodowy im. Ossolińskich gościem Wiednia”. Wystawę zorganizowano w dniach 27 lutego–29 marca 2009 roku w słynnej sali paradnej (Prunksaal) wiedeńskiej biblioteki. W trzydziestu dwóch gablotach pokazano zarówno zbiory z pierwotnej kolekcji Józefa Maksymiliana Ossolińskiego i księcia Henryka Lubomirskiego, jak i późniejsze dary i zakupy. Ekspozyty pochodziły z Wrocławia, Lwowa i Wiednia (z ABN). Z tej okazji wydano starannie opracowany katalog³⁹ w trzech wersjach językowych (polskiej, angielskiej i niemieckiej). Duża liczba zaprezentowanych eksponatów ze Lwowa (głównie z kolekcji graficznej Gwalberta Pawlikowskiego) została zauważona i pozytywnie oceniona w Wiedniu, jako forma dobrej współpracy polsko-ukraińskiej. Zwróciła na to uwagę we wstępie do katalogu dyrektorka generalna Austriackiej Biblioteki Narodowej dr Johanna Rachinger⁴⁰.

Trudno oprzeć się konstatacji, że ten pomyślny okres w dwustronnych stosunkach wrocławsko-lwowskich nastąpił, gdy przycichły spory i postulaty restytucyjne. Niezależnie od zróżnicowanych opinii na ten temat współpracę w ostatniej dekadzie obie instytucje mogą zaliczyć do przedsięwzięć udanych i korzystnych dla obu stron.

³⁸ Wydano także katalog w opracowaniu polskich i ukraińskich specjalistów — *Początki Muzeum Lubomirskich: dary Józefa Maksymiliana Ossolińskiego i Henryka Lubomirskiego*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 2008.

³⁹ *Skarby historii Polski. Zakład Narodowy im. Ossolińskich gościem Wiednia. Katalog wystawy*. Oprac. Małgorzata Orzel et al., Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 2009.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 3.

SPRAWY BIBLIOTECZNE W RAMACH WSPÓŁPRACY MIĘDZYRZĄDOWEJ

Pod koniec 1995 roku, gdy biblioteki polskie i ukraińskie starały się wypełniać — jak mogły — warunki zawartych umów, również ministerstwa kultury obu krajów podpisały „Protokół o współpracy na lata 1996–1997”, na mocy którego powołana została komisja ds. ochrony dziedzictwa kulturalnego. Niestety, nigdy nie rozpoczęła ona działalności.

Dopiero ma mocy „Porozumienia między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Ukrainy o współpracy w dziedzinie ochrony i zwrotu dóbr kultury utraconych i bezprawnie przemieszczonych podczas II wojny światowej”, zawartego 25 czerwca 1996 roku, powołano 15 grudnia 1996 Międzyrządową Komisję Polsko-Ukraińską ds. Ochrony i Zwrotu Dóbr Kultury Utraconych i Bezprawnie Przemieszczonych podczas II wojny światowej oraz ustalono jej skład osobowy z obu stron. W ten sposób problematyka restytucyjna została oficjalnie zapoczątkowana pod egidą wyznaczonych przedstawicieli obu krajów.

Wstępne spotkanie obu delegacji odbyło się w dniach 12–15 grudnia 1996 roku w Kijowie. Strona ukraińska potraktowała je jako roboczo-organizacyjne, poświęcone przygotowaniu właściwych prac Komisji⁴¹. Ze strony polskiej środowisko bibliotekarskie prezentowali dyrektorzy dwóch bibliotek i prezes Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego. Byli to: prof. Barbara Bieńkowska (prezes PTB), dr Adolf Juzwenko (dyrektor Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich), prof. Adam Manikowski (dyrektor Biblioteki Narodowej). W 1999 roku skład Komisji uległ częściowo zmianie — z ramienia PTB jej członkiem został wiceprezes prof. Krzysztof Migoń, a z BN — wicedyrektor Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, którą w 2008 roku zastąpił obecny dyrektor BN dr Tomasz Makowski.

Skład ukraińskich członków Międzyrządowej Komisji, reprezentujących środowiska bibliotekarskie, zmieniał się również. Początkowo byli to Łarysa Kruzelnicka (dyrektor Lwowskiej Biblioteki im. W. Stefanyka), Taras Pasławski (jej zastępca), Anatolij Browkin (zastępca dyrektora generalnego BNU w Kijowie)⁴².

Na pierwszym oficjalnym posiedzeniu Komisji w dniach 14–16 maja 1997 roku we Lwowie postanowiono powołać zespoły ekspertów do spraw archiwaliów historycznych, dzieł sztuki, bibliotek i osobno ds. Ossolineum. W tym

⁴¹ Informację o powołaniu Komisji Międzyrządowej i jej pełnym składzie z obu stron zob. Biuletyn MKiS 1997, nr 2, s. 14–15. O jej działalności w latach 1996 i 1997 zob. Barbara BIEŃKOWSKA, *Działalność „Międzyrządowej Komisji Polsko-Ukraińskiej do spraw ochrony i zwrotu dóbr kultury utraconych i bezprawnie przemieszczonych podczas II wojny światowej” w zakresie bibliotek (1996–1997)*, Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi 1999, t. 19, s. 153–158; Jacek MILER, *Współpraca Biura Pełnomocnika Rządu ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą ze wschodnimi sąsiadami*, *ibidem*, s. 159–166.

⁴² Ostatnie propozycje składów ukraińskiej części Międzyrządowej Komisji oraz zespołów ekspertów przedstawiła wiceminister kultury i turystyki Ukrainy dr Olha J. Kostenko podczas spotkania w Warszawie 31 maja 2005 r.; ulegają one jednak dalszym zmianom, uzależnionym od bieżącej sytuacji politycznej w obu krajach i zmian kadrowych w instytucjach reprezentowanych w Komisji.

samym roku przewodniczący Komisji ze strony polskiej, pełnomocnik rządu do spraw polskiego dziedzictwa kulturalnego za granicą prof. Tadeusz Polak, ustalił skład zespołu ds. zasobów bibliotecznych — weszli do niego prof. Krzysztof Migoń z Uniwersytetu Wrocławskiego, Hanna Łaskarzewska, kierownik PDKH BN, oraz prof. Zdzisław Pietrzyk, obecnie dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej.

Wydawało się, że od tej pory współpraca międzybiblioteczna nabierze większego rozmachu i przyspieszenia⁴³. Tak się jednak nie stało. W 1997 roku strona polska Międzyrządowej Komisji, korzystając z przysługujących jej uprawnień, złożyła osiem wniosków rewindykacyjnych⁴⁴. Dwa z nich dotyczyły zbiorów bibliotecznych: 1) pozostałych w Bibliotece Naukowej im. W. Stefanyka zbiorów Ossolineum; 2) księgozbioru księcia Witolda Kazimierza Czartoryskiego z Honfleur we Francji. Zbiór ten został w 1923 roku przekazany Uniwersytetowi Jana Kazimierza we Lwowie przez brata kolekcjonera, księcia Adama Ludwika, jako depozyt wieczysty. Do Lwowa trafiło ponad 25 000 wol. Obecnie w Oddziale Książki Rzadkiej Biblioteki Naukowej Uniwersytetu im. Iwana Franki zachowało się 16 352 dzieła w ok. 22 540 wol., a także dwa katalogi kartkowe, zbiór nalepek własnościowych na książki, oryginalna szafa katalogowa, portrety braci Czartoryskich. Ofiarodawca, ks. Adam Ludwik Czartoryski, postawił warunki, zgodnie z którymi: gdyby z Uniwersytetu miał być usunięty Wydział Teologiczny rzymskokatolicki, dzieła religijno-historyczne powinny zostać przekazane Bibliotece Seminarium Diecezji Gnieźnieńsko-Poznańskiej; gdyby na Uniwersytecie Lwowskim miał zapanować kiedykolwiek inny język urzędowy i wykładowy aniżeli polski, cały księgozbiór należy oddać Uniwersytetowi Jagiellońskiemu w Krakowie⁴⁵.

Polski wniosek rewindykacyjny został oficjalnie odrzucony w całości przez stronę ukraińską w 1999 roku⁴⁶. Tak komentował tę reakcję na część postulatów rewindykacyjnych dotyczących Ossolineum Adolf Juzwenko:

⁴³ W dniu 2 grudnia 1997 r. zorganizowano w Warszawie IV Forum Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego „Z problemów ochrony europejskiego i narodowego dziedzictwa piśmienniczego”, z udziałem bibliotekarzy polskich i ukraińskich. Mówiono m.in. o pierwszych dwóch latach prac Międzyrządowej Komisji oraz o oczekiwaniach środowisk bibliotekarskich obu krajów co do kierunków dalszej współpracy. Większość referatów polskich uczestników Forum (B. Bieńkowskiej, J. Milera, U. Paszkiewicz, M. Matwijowa, M. Kocójowej i J. Szockiego) opublikowano w jednym bloku tematycznym w t. 19 (wyd. 1999) „Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi”. Jako *Materiały z Konferencji PTB* ukazały się one również w formie nadbitki. Do druku nie udało się pozyskać wypowiedzi ukraińskich uczestników Forum.

⁴⁴ Zob. *Wnioski rewindykacyjne księgozbioru Ossolineum oraz dzieł sztuki i zabytków ze zbiorów lwowskich*. Pod red. Jana Pruszyńskiego, Warszawa: Wyd. DiG 1998.

⁴⁵ Urszula PASZKIEWICZ, *Ochrona i dokumentacja zbiorów rozproszonych. Uwagi w związku z dokumentacją prowadzoną przez Biuro Pełnomocnika Rządu do spraw Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą*, Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi 1999, t. 19, s. 183–185; Jacek MILER, *Księgozbiór z Honfleur*, Cenne, Bezcenne, Utracone (4) 1999, s. 23.

⁴⁶ Odpowiedź na polskie wnioski rewindykacyjne z 1997 r. strona ukraińska przedstawiła w Warszawie, podczas drugiego posiedzenia Międzyrządowej Komisji w dn. 17–18 lutego 1999 r.

Kiedy [...] we wrześniu 1997 roku rząd polski złożył w Kijowie wniosek rewindykacyjny o zwrot zbiorów Ossolińskich, byli [Ukraińcy — przyp. H.Ł.] tym zaskoczeni i uznali go za niemożliwy do przyjęcia. Odbываły się kolejne posiedzenia polsko-ukraińskiej komisji ds. wspólnego dziedzictwa kulturowego, które nie przynosiły żadnego efektu. Wiele wizyt, jakie składałem w l. 90. w Bibliotece W. Stefanyka, kończyło się fiaskiem. Nie były to jednak wizyty bez efektów. Efekty przyszły z czasem. W roku 2000 udało się wreszcie powołać do życia⁴⁷ podkomisję do spraw Ossolineum. Jej współprzewodniczącymi zostali dyrektorzy: Biblioteki Stefanyka i Ossolineum.

Za przełomowe uważam posiedzenie w 2001 roku. Wprawdzie nie zaowocowało ono porozumieniem, ale stworzyło klimat, który do porozumienia doprowadził⁴⁸.

Podczas wspomnianego przez dyrektora Juzwenkę trzeciego posiedzenia Komisji w Kijowie w dniach 5–6 marca 2001 roku obie strony podkreśliły zgodnie konieczność zintensyfikowania procesu zwrotu utraconego dziedzictwa na swoje terytoria (pkt 3 Protokołu). Strona polska poruszyła także sprawę przekazania nam części zbiorów Ossolineum, które obecnie znajdują się we Lwowie. Problem ten miał być przedmiotem prac zespołów ekspertów oraz dyskusji podczas czwartego posiedzenia Komisji Międzyrządowej w Polsce (odbyło się dopiero w 2008 roku). Faktycznie rozmawiano na te tematy w trakcie drugiego posiedzenia zespołu ekspertów ds. Ossolineum w dniu 29 listopada 2002 roku w Kijowie. Strony ustaliły, że przeszkody prawne powinny być omawiane przez zespół ekspertów ds. prawnych (nie doszło jednak do jego powołania).

Nasi partnerzy złożyli także wniosek rewindykacyjny o przekazanie Ukrainie materiałów z Archiwum Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki (TNSz) we Lwowie, których część przechowywana jest od 1946 roku w Bibliotece Narodowej w Warszawie (wywiezione przez Niemców w 1944 roku do Adeli na Śląsk, w 1945 roku trafiły do Warszawy, a w 1946 do BN)⁴⁹.

Po raz pierwszy temat ten pojawił się w trakcie trzeciego posiedzenia Międzyrządowej Komisji w Kijowie w 2001 roku. Strona ukraińska poprosiła o możliwość rozpatrzenia przez Polskę zwrotu Ukrainie materiałów przechowywanych w Warszawie. Przedstawiciele BN poinformowali o stanie zachowania dokumentów TNSz oraz wspólnych działaniach z Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym we Lwowie, mających na celu opracowanie i zmikrofilmowanie

Przesłano ją następnie na ręce pełnomocnika rządu RP, ministra Stanisława Żurowskiego. Opinia krytyczna na temat stanowiska strony ukraińskiej została sformułowana przez ekspertów prawnych strony polskiej w niedługim czasie (przeanalizowano je z punktu widzenia historyczno-prawnego).

⁴⁷ Faktycznie decyzja dotyczyła rozpoczęcia działań Komisji, bowiem od 1997 r. nie sformalizowano jej powstania.

⁴⁸ *Polskie dobra kultury...*, s. 105.

⁴⁹ O historii przemieszczeń archiwów z TNSz i przekazaniu ich do BN po wojnie zob. Galina SVARNIK, *Archiv Naukovogo tovaristva im. Ševčenko zi L'vova v Nacional'nij biblioteci u Varšavi*, [w:] *Slidami pam'jati. Litopisnij kalendar*, t. 1, Varšava: Vidavnictvo „Ukraïns'kij archiv” 1996, s. 114–127; Dana ROMANEC’ *Rukopisi movčat’*, *Ukraïna moloda* (9) 2003, s. 1, 5 (w tekście m.in. rozmowa z polskim historykiem ukraińskiego pochodzenia Eugeniuszem Miślą).

tych zbiorów. Dalej sprawą miały zajmować się zespoły ekspertów ds. zasobów bibliecznych i archiwaliów historycznych. W październiku 2002 roku przewodniczący strony ukraińskiej w Międzyrządowej Komisji Aleksander Fedoruk wystosował pismo do minister Aleksandry Jakubowskiej z prośbą o rozpatrzenie przekazania Ukrainie warszawskiej części Archiwum TNSz⁵⁰. Do chwili obecnej żadne dalsze decyzje dotyczące losów dokumentów TNSz przechowywanych w BN nie zapadły.

Od czasu trzeciego posiedzenia Międzyrządowej Komisji w 2001 roku w obustronnych kontaktach nastąpiła długa przerwa. Kolejne, czwarte posiedzenie tego gremium odbyło się dopiero w dniach 17–18 czerwca 2008 roku w Warszawie. W podsumowaniu obrad znalazły się stwierdzenia, iż odnotowano postęp w konkretnej współpracy pomiędzy Lwowską Biblioteką im. W. Stefanyka a Zakładem Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu, dotyczącej opracowania i digitalizacji zbiorów Ossolineum (zob. s. 203). Pozytywnie oceniono także inicjatywy i plany działania zespołu ekspertów ds. zasobów bibliecznych (zob. niżej).

Jak zatem pracował od 1997 roku zespół ekspertów ds. zasobów bibliecznych? Otóż przez osiem lat panowała na tym odcinku martwa cisza. Powołani do tego grona eksperci zdążyli już zapomnieć o tym fakcie. I wreszcie na wiosnę 2005 roku z Kijowa nadeszła konkretna propozycja z datą spotkania zespołu. Odbyło się ono w dniach 20–22 września 2005 roku w Warszawie. Stronę ukraińską prezentowali: Lubow Dubrowina — dyrektor Instytutu Rękopisu BNU; Pawło Biłasz — zastępca przewodniczącego Państwowej Służby Kontroli nad Przemieszczaniem Dóbr Kultury przez Granicę Państwową; Walentyna Wrublewska — docent Katedry Teorii, Historii i Praktyki Kultury w Państwowej Akademii Kadrowej Kultury i Sztuki w Kijowie; Taras Paślawski — zastępca dyrektora Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki Ukrainy im. Stefanyka.

Ze strony polskiej uczestniczyli Hanna Łaskarzewska i Zdzisław Pietrzyk, a pod nieobecność Krzysztofa Migonia zespół wspomagała Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska, ówczesny członek Międzyrządowej Komisji.

W trakcie obrad omówiono możliwości dwustronnej współpracy, która miała skoncentrować się na okupacyjnych losach i stratach bibliotek obu krajów.

⁵⁰ W 1989 r. TNSz wznowiło działalność na Ukrainie i lwowscy archiwiści rozpoczęli intensywne prace związane z identyfikacją zbiorów, ich opracowaniem i kopiowaniem w różnych instytucjach Europy i Ameryki Płn. Prezydent Lech Wałęsa podczas wizyty w Kijowie w 1993 r. przekazał ówczesnemu prezydentowi Ukrainy Leonidowi Krawczukowi — pochodzące ze zbiorów TNSz — sześć tomów protokołów ukraińskiego Towarzystwa Kulturalno-Oświatowego „Proświta” z lat 1868–1939. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku katalogowaniem dokumentów z zasobu warszawskiego zajmowała się Halina Swarnyk z Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego we Lwowie przy współudziale pracownika Zakładu Rękopisów BN Andrzeja Kaszleja. Efektem tej pracy jest publikacja: Galina SVARNIK, *Archivni ta rukopisni zbirki Naukovogo tovaristva im. Ševčenko v Nacionalnij biblioteci u Varšavi. Katalog-informator*, Varšava-L'viv-N'ju-Jork: „Ukraińskij archiv” i Naukowe tovaristvo im. Ševčenko 2005.

Poinformowano się nawzajem o dokonaniach w tym zakresie, a więc dotychczasowych badaniach i przedsięwzięciach dokumentacyjnych, a także dorobku wydawniczym. Goście przywieźli najnowszą, obszerną publikację z serii *Biblioteki Ukrainy podczas II wojny światowej*, która zawiera m.in. zbiór dokumentów sztabu operacyjnego reichsleitiera Alfreda Rosenberga, dotyczących bibliotek kijowskich w okresie okupacji niemieckiej (1941–1943)⁵¹. Pozyskano także wcześniejszą, lecz nieznaną w Polsce książkę o historii bibliotek Charkowa w latach wojny⁵². Gospodarze zaprezentowali dwa informatory o stratach polskich bibliotek⁵³ oraz informator o bibliotekach na ziemiach wschodnich II RP, w dużej mierze utraconych przez Polskę po zakończeniu II wojny światowej, a także publikację (w wydaniu polskim i niemieckim) o grabieżczej działalności oddziału Petera Paulsena⁵⁴ oraz wybór dokumentów źródłowych dotyczących działalności bibliotek naukowych w Generalnym Gubernatorstwie⁵⁵, wysoko oceniony przez gości. Widzimy duże jeszcze możliwości i pożytek płynący z wymiany dokumentów oraz przekazywania nawzajem informacji z tego zakresu.

Zespół polski zaproponował opracowanie i opublikowanie przewodników po zbiorach ukraińskich w bibliotekach polskich i poloników w bibliotekach ukraińskich. Główny nacisk położono na zbiory (nawet ich najmniejsze fragmenty) o dawnych proveniencjach polskiej i ukraińskiej, mniej wagi przywiązywano do zbiorów książek w obu tych językach. Po dyskusji uzgodniono, że wszelkie prace organizacyjno-metodyczne przy realizacji tego projektu prowadzić będą biblioteki: na Ukrainie Narodowa im. Wernadskiego oraz Narodowa Parlamentarna w Kijowie, a także Lwowska Biblioteka im. W. Stefanyka, w Polsce zaś działania takie miały podjąć Biblioteka Narodowa i Biblioteka Jagiellońska. Wstępny zakres prac, niektóre szczegóły projektu (np. definicje „poloników” i „ukraińców” w kontekście przewidzianych kwerend), a także propozycję ankiety, którą strona

⁵¹ *Biblioteki Kijewa v period nacists'koï okupacii (1941–1943). Doslidzennja. Anotovanij po-kazčik. Publikacii dokumentiv*, Kiïv 2004.

⁵² *Bibliotečni fondi Charkova v roki drugoi svitovoï vijni*, Kiïv 1997. *Dolja kul'turnich skarbiv Ukraïni pidčas drugoi svitovoï vijni: archivi, biblioteki, muzeï*, 2.

⁵³ Barbara BIENKOWSKA et al., *Straty bibliotek w czasie II wojny światowej w granicach Polski z 1945 roku. Wstępny raport o stanie wiedzy*, Warszawa: Ministerstwo Kultury i Sztuki. Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą 1994, 2 t., Cz. 1: *Analiza*, Cz. 2: *Tablice*, Cz. 3: *Bibliografia; Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej...; Informator o stratach bibliotek i księgozbiorów domowych na terytoriach polskich okupowanych w latach 1939–1945 (bez ziem wschodnich)*. Pod red. Barbary Bieńkowskiej, Poznań: Bogucki. Wydawnictwo Naukowe 2000.

⁵⁴ Andrzej MEŻYŃSKI, *Kommando Paulsen, październik-grudzień 1939 r.*, Warszawa: Wyd. DiG 1994; rozszerzona i poprawiona wersja niemiecka: *Kommando Paulsen. Organisierter Raub polnischer Kulturgüter während des zweiten Weltkrieges*, Köln: Dittrich Verlag 2000.

⁵⁵ *Biblioteki naukowe w Generalnym Gubernatorstwie w latach 1939–1945. Wybór dokumentów źródłowych*. Wybór i oprac. Andrzej Meżyński przy współpr. Hanny Łaskarzewskiej, Warszawa: Wyd. LTW 2003.

polska chciałaby skierować do wybranych bibliotek na Ukrainie, miałam okazję omawiać w październiku 2005 roku w Kijowie z Lubow Dubrowiną oraz przedstawicielami obu kijowskich bibliotek, a także z członkami Międzyrządowej Komisji P. Biłaszem i W. Wrublewską.

W trakcie warszawskiego spotkania w 2005 roku strona ukraińska zainteresowała się również możliwością zbadania losów Biblioteki Kapituły Grecko-katolickiej w Przemyślu⁵⁶, a także przekazała wykaz inkunabułów z „Biblioteki Naukowej Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki, utraconych w czasie II wojny światowej”, z prośbą o ich odszukanie w bibliotekach polskich⁵⁷.

Uzgodniono ponadto, iż w Polsce odbędzie się konferencja polsko-ukraińska dotycząca badań losów bibliotek, muzeów i archiwów oraz strat poniesionych przez nie w latach II wojny światowej (niestety, jak dotąd nie doszło do jej organizacji).

Przedyskutowano również możliwości wzajemnego przekazywania dubletów z kolekcji zabytkowych w świetle obowiązujących przepisów w obu krajach. Biblioteka Jagiellońska zadeklarowała pomoc bibliotekom ukraińskim w odkwaszaniu zbiorów (dokumentów arkuszowych i książek) w swojej nowo powstałej pracowni.

Jak widać, był to zestaw najrozmaitszych spraw, dotyczących jednak głównie losów zbiorów przemieszczonych i rozproszonych w różnych okresach historycznych, a pozostających najczęściej w kręgu wspólnego dziedzictwa kulturowego.

Z wymienionych wyżej planów i propozycji zespołu ekspertów ds. zasobów bibliotecznych jeden cel udało się — częściowo przynajmniej — zrealizować. Strona ukraińska rozesała pod koniec 2006 roku do bibliotek Ukrainy ankietę (przygotowaną i omówioną wcześniej w Kijowie przez H. Łaskarzewską), która miała dostarczyć informacji o przechowywanych obecnie na Ukrainie fragmentach polskich księgozbiorów historycznych i ich proveniencjach. Niestety, pytania nie zostały w wersji ukraińskojęzycznej jasno sprecyzowane i odpowiadający

⁵⁶ O historii, losach i obecnym stanie zbiorów Biblioteki zob. U. Paszkiewicz, *Ochrona i dokumentacja...*, s. 180–183; Grażyna KLIMECKA, *Pochodzenie najstarszych rękopisów z Biblioteki Kapituły Grecko-Katolickiej w Przemyślu w zbiorach Biblioteki Narodowej*, *Rocznik Biblioteki Narodowej* (30/31) 1997, s. 129–134; Zofia ŻURAWIŃSKA, Zoja JAROSZEWICZ-PIERESŁAWCEW, *Katalog druków cyrylickich XV–XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej*, Warszawa: Biblioteka Narodowa 2004, s. 13. O tym księgozbiore, a także o innych ukraińskich w zbiorach polskich, których stan zachowania i wartości naukowo-badawcze interesują stronę ukraińską, zob. również: Larisa KRUŠEL'NIC'KA, *Vtrati l'viv's'kich bibliotek pidčas drugoi svitovoï vijni. Ukraïns'ki bibliotečni kolekciï v Pol'shï*, [w:] *Povernennja kul'turnogo nadbannja Ukraïni: problemi, zavdannja, perspektivi*, vip. 10: *Materiali naukowo-praktičnogo simpoziumu „Pravovi aspekti restituciï kul'turnich cinnostej: teorija i praktika”*. Kiïv, gruden' 1996, [upor. Ludmila Lozanko], Kiïv: Tanant 1997, s. 135–139.

⁵⁷ Punkt 6 „Protokołu pierwszego posiedzenia zespołu ekspertów do spraw zasobów bibliotecznych przy Międzyrządowej Komisji...”.

wymieniali najczęściej wszystkie książki w języku polskim, jakie znajdują się w zbiorach danej biblioteki (w jednym wypadku dołączono kserokopie 726 kart katalogowych z opisami polskiej literatury współczesnej!). Biblioteki ukraińskie odpowiadały na ankietę w 2007 roku, a kopie odpowiedzi zostały przesłane do Polski w 2008 roku. Ogółem wpłynęły odpowiedzi od 19 bibliotek z 16 miejscowości (m.in. z Doniecka, Iwano-Frankowska, Kamieńca Podolskiego, Kijowa, Łucka, Połtawy, Równego, Zaporozża, a także z Autonomicznej Republiki Krymu). Tylko trzy z bibliotek przysłały kserokopie 17 czytelnych znaków własnościowych (o co prosiliśmy w ankiecie) polskich instytucji, organizacji społecznych i osób prywatnych. Wszystkie pochodzą z okresu międzywojennego, z obecnych terenów Zachodniej Ukrainy. W bibliotekach ukraińskich znalazły się zapewne w wyniku konfiskaty i rozproszenia księgozbiorów na tych terenach w latach 1940–1945.

Rezultaty tej ankiety wymagają omówienia i przedyskutowania z ukraińskimi członkami zespołu ekspertów.

INICJATYWY ŚRODOWISKOWE: KONFERENCJE, WYSTAWY, WYMIANA INFORMACJI

Poza oficjalną współpracą największych bibliotek obu krajów toczy się wartki nurt współpracy bibliotekoznawczych ośrodków akademickich, indywidualni badacze prowadzą na Ukrainie liczne prace naukowe i dokumentacyjne, a także działania społeczno-popularyzatorskie. Można tu wymienić choćby konferencje, z licznym udziałem gości zagranicznych, organizowane w latach 2001–2005 przez uniwersytety Śląski w Katowicach i UMCS w Lublinie pod hasłem wspólnego dziedzictwa i porozumienia za pomocą książki ponad wszelkimi podziałami⁵⁸. W następnych latach ośrodki uniwersyteckie kontynuowały organizowanie spotkań międzynarodowych poświęconych problematyce wspólnoty kulturowej krajów pogranicza Europy Środkowej i Wschodniej, rejestracji poloników, stanowi i perspektywom badań naukowych w tym zakresie. W dniach 11–12 kwietnia 2006 roku Akademia Świętokrzyska zorganizowała międzynarodową konferencję „Książka, biblioteka, informacja — między podziałami a wspólnotą”, na której gościli bibliotekarze ze Lwowa i Winnicy, jak również przedstawiciele uniwersy-

⁵⁸ Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej (IBIN) Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach zorganizował w ostatnich latach dwa międzynarodowe spotkania: 17–18 października 2001 r., wraz z Oddziałem Katowickim Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego — „Kultura książki ziem wschodniego i południowego pogranicza Polski (XVI–XX wiek). Paralele i różnice” (publikacja z materiałami, red. Jolanta Gwioździk i Edward Różycki, ukazała się w 2004), a 21–22 kwietnia 2005 r. — „Kultura książki. Centra i pogranicza”, podczas którego mówiono m.in. o roli i obecności książki na kresach i pograniczach Rzeczypospolitej. W dniach 16–18 listopada 2004 r. IBIN lubelskiego UMCS gościł uczestników (w tym z Ukrainy) międzynarodowej konferencji „Książka ponad podziałami”, z której materiały ukazały się drukiem w 2007 (*Książka ponad podziałami*, red. Antoni Krawczyk, Lublin: Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 2007).

tetów w Czerniowcach, Łucku i Lwowie (zob. m.in. *Załącznik 2* poz. 60)⁵⁹. W październiku 2009 roku na Uniwersytecie w Białymstoku odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa „Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej”. Podczas obrad Zoja Jaroszewicz-Pierśławcew (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie) omówiła *Księgozbiory z ziem wschodnich Rzeczypospolitej. Stan badań i postulaty badawcze*, a Wacław Walecki (Kraków, UJ) przedstawił prezentację *Bibliothecae neonatae albo dziedzictwo odzyskane, czyli jak wykorzystujemy do pracy naukowej polskie dziedzictwo kulturowe za granicą*, m.in. na przykładzie biblioteki Kolegium Jezuickiego we Lwowie. W 2007 roku w Krakowie odbyła się już dziewiąta międzynarodowa konferencja „Kraków-Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku”, organizowana przez miejscowy Uniwersytet (poprz. Akademia) Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej. Spotkania rozrastały się stopniowo od 1991 roku. W ostatnich latach, podczas sesji plenarnych i obrad w sekcjach tematycznych, wygłaszano nawet do osiemdziesięciu referatów i komunikatów. Dokumentacją spotkań są coraz bardziej opasłe tomy (bywają nawet dwuczęściowe) z materiałami konferencyjnymi, zatytułowane *Kraków-Lwów: książki — czasopisma — biblioteki XIX i XX wieku*⁶⁰.

Ożywia się także współpraca bibliotek publicznych oraz innych instytucji kultury w ramach Euroregionu Karpackiego. Bibliotekarze z Ukrainy, wraz ze Słowakami i Węgrami, w dniu 26 października 2004 roku wzięli udział w konferencji „Biblioteki w Euroregionie Karpackim”, zorganizowanej w BN w Warszawie przez Krośnieńską Bibliotekę Publiczną oraz Instytut Książki i Czytelnictwa BN. Głównym tematem spotkania były możliwości i zasady współpracy przygranicznej bibliotek ościennych państw regionu karpackiego.

Na uwagę zasługują efekty prac badaczy i dokumentalistów, którzy penetrują polskie zbiory historyczne przechowywane obecnie na terenie Ukrainy. Pod względem liczby publikacji wyróżnić należy m.in. prof. Edwarda Różyckiego i dr Jolantę Gwioździk z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, którzy zajmują się losami bibliotek zakonnych i zbiorów prywatnych, jak również wspomnianą już dr Urszulę Paszkiewicz z Warszawy⁶¹.

⁵⁹ Zob. publikację pod tym samym tytułem *Książka, biblioteka, informacja — między po działami a wspólnotą*, red. Jolanta Dzieniałowska, Kielce: Wyd. Akademii Świętokrzyskiej 2007.

⁶⁰ Pierwszy z nich, poświęcony dziejom książki oraz prasy Krakowa i Lwowa w XIX i XX wieku (jeszcze nienumerowany, traktowany jako tom 2 całej serii wydawnictw pokonferencyjnych Akademii Pedagogicznej w Krakowie), ukazał się w 1993 r. (z konferencji w 1991), t. 3 — w 1996 r. (z konf. w 1994), t. 4 — w 1999 r. (z konf. w 1997), t. 5 — w 2001 r. (z konf. w 1999), t. 6. (cz. 1–2) — w 2003 r. (z konf. w 2001), t. 7 — w 2005 r. (z konf. w 2003), t. 8 — w 2006 r. (z konf. w 2005), t. 9 (cz. 1–2) — w 2009 r. (z konf. w 2007). Redaktorem większości tomów (do t. 6 włącznie) był Jerzy Jarowiecki, t. 7–9 redagowała Halina Kosętka (t. 9 wspólnie z Barbarą Górą i Ewą Wójcik). Zob. też recenzję tomu 9 pióra Agnieszki CHAMERY-NOWAK — *Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi* 2009, t. 3, s. 261–264.

⁶¹ Zob. też m.in. publikacje dotyczące kierunków badań i źródeł w zakresie interesującej nas tematyki: Kazimiera MALECZYŃSKA, *Polskie badania nad historią książki i bibliotek we Lwo-*

Pożyteczną rolę animatora wielu poczynąń dokumentacyjno-badawczych ukraińskich i polskich bibliotekarzy spełnia krakowskie Centrum Badawcze Bibliografii Polskiej Estreicherów (CBBPE), działające w strukturze Uniwersytetu Jagiellońskiego i kierowane przez prof. Wacława Waleckiego. Przede wszystkim inicjuje ono wiele prac związanych z poszukiwaniem poloników w bibliotekach za wschodnią granicą Polski (w tym ukraińskich) oraz opracowywaniem ich katalogów. Pomaga też autorom zagranicznym wydawać swe prace w Polsce. W dniach 8–12 października 2007 roku CBBPE zorganizowało w Krakowie międzynarodową konferencję „*Libri separati*: starodruki polskie w bibliotekach państwowych na Wschodzie (Rosja, Ukraina, Białoruś, Litwa i in.). Warsztaty bibliograficzne”⁶². Krakowskie spotkanie stało się okazją do przeglądu prowadzonych prac przez liczne grono uczestników oraz do prezentacji osiągnięć w postaci już wydanych katalogów bądź innych opracowań dotyczących poloników (głównie starych druków) w bibliotekach (także muzealnych) ościennych krajów wschodnich (zob. *Załącznik 2*, poz. 71–73, 75–77). Ukrainę reprezentowały bibliotekarki z Charkowa, Kijowa, Lwowa, Odessy i Ostroga, w przewadze pracowniczki działów książki dawnej i rzadkiej. W trakcie warsztatów bibliograficznych grono uczestników miało okazję zapoznać się z zawartością, budową i zasadami korzystania z *Bibliografii* Estreicherów, a także z innymi drukowanymi i elektronicznymi katalogami bibliotecznymi oraz źródłami pomocniczymi z zakresu humanistyki polskiej. Warsztaty, prowadzone przez zespół pracowników CBBPE, cieszyły się dużym zainteresowaniem, gdyż baza źródłowa do prac nad katalogami poloników w bibliotekach nawet dużych ośrodków uniwersyteckich poza wschodnią granicą Polski — jest dość skąpa.

W październiku 2010 roku CBBPE planuje drugą międzynarodową konferencję — „*Libri Recogniti*. Starodruki polskie w zbiorach państwowych bibliotek Rosji, Białorusi, Ukrainy i Litwy”. Centrum udostępnia także na swych stronach internetowych bazy katalogowe, m.in. katalog księgozbioru jezuitów lwowskich, odtwarzanego przez Natalię Szwec na podstawie zapisów proveniencyjnych. Baza ta, zatytułowana *Próba rekonstrukcji Biblioteki lwowskiego Kolegium Jezuickiego (1596–1773)*, dostępna jest na stronach http://www.estreicher.uj.edu.pl/bazy_bibliograficzne/index.php/99/ [dostęp: 10 maja 2010].

W ciągu ostatnich lat niezwykle pożyteczne działania podejmował prof. Oskar Stanisław Czarnik, kierownik Instytutu Książki i Czytelnictwa BN w Warszawie,

wie, Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego 1995, t. 50, s. 18–21; Józef SZOCKI, *Książki, czasopisma i biblioteki w Krakowie i Lwowie w XIX i XX wieku jako przedmiot aktualnych zainteresowań polskich i ukraińskich księgoznawców*, Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi 1999, t. 19, s. 199–206; Edward RÓŻYCKI, *Materiały źródłowe do dziejów polskiej książki w archiwach i bibliotekach Lwowa, Kijowa, Mińska i Wilna*, Roczniki Biblioteczne (31) 1987, z. 2, s. 305–319. Zob. także *Załącznik 1*.

⁶² Materiały z konferencji zawiera publikacja: *Libri separati. Inspiracje do badań nad starodrukami polskimi w bibliotekach Rosji, Białorusi, Ukrainy i Litwy*. Pod red. Stanisława Siessa-Krzyszkwskiego i Wacława Waleckiego, Kraków: Collegium Colominum 2010.

który prowadził akcję zaopatrywania wielu bibliotek na Ukrainie — szczególnie uczelnianych — m.in. w Drohobyczu i w Kijowie, w komplety książek polskich (zestawy lekturowe). Poczynania te do 2003 roku finansowało Ministerstwo Kultury. O.S. Czarnik współpracował także z Wydziałem Filologicznym Uniwersytetu Pedagogicznego w Drohobyczu, gdzie realizował m.in. cykl wykładów o polskich instytucjach kulturalnych na obczyźnie w XIX i XX wieku i o historii czasopiśmiennictwa polskiego.

Intensyfikujące się kontakty uczelni polskich i ukraińskich przynoszą czasem całkiem nieoczekiwane rezultaty w odkrywaniu kolejnych zbiorów poloników w ukraińskich bibliotekach uniwersyteckich. Przykładem może tu być, nawiązana w 2009 roku, współpraca pomiędzy Uniwersytetem Warszawskim i mniej znanym na naszym gruncie Niżyńskim Państwowym Uniwersytetem im. Mikołaja Gogola. Historia związków obu uczelni sięga jednak roku 1875, gdy w Niżynie (120 km od Kijowa) miejscowe gimnazjum przekształcono w szkołę wyższą o nazwie Niżyński Instytut Filologiczno-Historyczny. Była to druga w carskiej Rosji placówka o profilu filologicznym. Jej pierwszym dyrektorem został Mikołaj Ławrowski, brat pierwszego rektora Cesarskiego Uniwersytetu w Warszawie — Pawła Ławrowskiego. Nic więc dziwnego, że obie uczelnie już wtedy utrzymywały ze sobą związki, które zacieśniły się w 1883 roku, gdy Mikołaj Ławrowski z Niżyna został rektorem UW. W ramach współpracy obu uczelni już od 1875 roku do biblioteki nowego Instytutu w Niżynie, na prośbę tamtejszych uczonych, zaczęły napływać z Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie dary książkowe. Były to dublety cennych książek, przeważnie z XVI i XVII wieku. Pochodziły głównie z konfiskat polskich bibliotek klasztornych, przekazywanych do Biblioteki UW; część z nich nie została nawet rozpakowana, w związku z czym książki te nie miały znaków własnościowych Biblioteki Uniwersyteckiej. Jak podkreśla Robert Gawkowski z Muzeum Uniwersytetu Warszawskiego, historyk dziejów UW, akcja przekazywania zbiorów nie była w Warszawie nagłaśniana, gdyż rozbudziłoby to zapewne antyrosyjskie emocje wśród studentów⁶³. Zasób poloników w Niżynie szczęśliwie przetrwał w bibliotece tamtejszej uczelni i stał się w 2007 roku tematem opracowania Maksyma Potapenki z Niżyńskiego Uniwersytetu (zob. *Załącznik 2*, poz. 63). Oglądali je także pracownicy Muzeum UW, którzy w 2009 roku brali udział w konferencji naukowej w niżyńskiej uczelni. Na początku 2010, dzięki staraniom niżyńskiego stowarzyszenia kulturalno-oświatowego „Aster”, zrzeszającego obywateli polskiego pochodzenia, i pomocy finansowej Ambasady RP w Kijowie, wydano starannie przygotowany katalog kolekcji „Polonica” z Biblioteki Niżyńskiego Uniwersytetu i Muzeum Książki Rzadkiej tej biblioteki. Opracował go Oleksandr Morozow, kierownik wspomnianego Muzeum (zob. *Załącznik 2*, poz. 74). Katalog poloników zapoczątkował nową serię Biblioteki

⁶³ Robert GAWKOWSKI, *Cesarski Uniwersytet Warszawski i jego związki z Niżyńskim Instytutem Filologiczno-Historycznym w okresie Belle Époque* [w druku, artykuł przygotowany na konferencję w Niżynie w listopadzie 2009 r., kopia w posiadaniu autorki].

Niżyńskiego Uniwersytetu, poświęconą książkom zabytkowym w zbiorach jednego z najstarszych zakładów biblioteczno-oświatowych lewobrzeżnej Ukrainy.

Jedną z form aktywności bibliotek polskich i ukraińskich na rzecz promowania dobrosąsiedzkich stosunków pomiędzy naszymi krajami, poszerzania wiedzy o kulturze i piśmiennictwie⁶⁴, a także o ludziach zasłużonych dla partnerskiego dialogu pomiędzy elitami intelektualnymi Polski i Ukrainy, co prowadzi stopniowo do pełniejszego zrozumienia i pojednania obu społeczeństw, są wystawy. Wymienić tu można inicjatywy Książnicy Pomorskiej w Szczecinie, Biblioteki Narodowej w Warszawie i Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie. W 2001 roku biblioteka szczecińska zorganizowała sesję naukową i wystawę poświęconą prezentacji kultur państw Europy Środkowej i Wschodniej, w tym również Ukrainy. Wydano z tej okazji katalog *Polska–Słowiańszczyzna Wschodnia* (Szczecin 2001), który zawiera wybrane publikacje polskie z lat 1990–2000, dotyczące Białorusi, Rosji i Ukrainy.

We wrześniu 2000 roku w Bibliotece Narodowej w ramach wieloletniego cyklu imprez „Nasi sąsiedzi — nowe spojrzenie”, zainicjowanego przez ówczesnego dyrektora BN Michała Jagiełłę, otwarto dużą wystawę „Ukraina–Polska: w stronę dialogu”⁶⁵. Honorowy patronat nad wystawą objął Jerzy Giedroyc. Niestety, dzień, w którym otwierano wystawę, zbiegł się z dniem jego pożegnania i pogrzebu w podparyskim Maisons-Laffitte. Intencją organizatorów ekspozycji było ukazanie wielowiekowych stosunków polsko-ukraińskich przez prezentację polskiego piśmiennictwa, umożliwiającego przegląd postaw, sposobów i kierunków myślenia o Ukrainie i Ukraińcach. Na uroczystym otwarciu ekspozycji byli Łarysa Kruszelnicka, ówczesna dyrektorka Lwowskiej Biblioteki im. W. Stefanyka, oraz jej zastępca Taras Paślawski; Bibliotekę Narodową w Kijowie reprezentował zastępca dyrektora Anatolij Browkin, a prezydenta RP — Jolanta Szymanek-Deresz. Wystawę dopełniła wydana w 2003 roku bibliografia⁶⁶, zawierająca 1151 pozycji, liczne załączniki oraz dokumentację fotograficzną wystawy.

W grudniu 2005 roku także WBP w Lublinie postanowiła przybliżyć swoim czytelnikom i mieszkańcom miasta wschodniego sąsiada — jego historię, dziedzictwo kulturowe oraz teraźniejszość. Organizatorzy wystawy „Nasi sąsiedzi.

⁶⁴ Niektóre biblioteki organizują spotkania z autorami i tłumaczami, pokazy filmów, wystawy malarstwa i grafiki itp. Aktywna w tym zakresie jest np. Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Kielcach (w 2008 r. w Galerii INTERIOR, działającej w WBP, prezentowano prace kijowskiego artysty-malarza Aleksandra Dobrodija, odbywały się też inne imprezy dotyczące kultury ukraińskiej).

⁶⁵ Autorką scenariusza i komisarzem wystawy była H. Łaskarzevska.

⁶⁶ Hanna ŁASKARZEWSKA, *Polskie piśmiennictwo o Ukrainie w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie. Pokłosie wystawy „Ukraina–Polska: w stronę dialogu”, Warszawa, wrzesień-listopad 2000*, Warszawa: Biblioteka Narodowa 2003. Zob. też rec.: Larisa KRUSZEŁ'NI-C'KA, *Ukraina–Pol'shča: na šljachu do dialogu*, [w:] *Zapiski L'viv's'koj naukovoj biblioteki im. V. Stefanyka*, vip. 12, L'viv 2004, s. 500–504; Maria VALO, *Ukraińika u pol's'kij retrospektivnij bibliografij XIX–XX st.*, [w:] *ibidem*, s. 18–38.

Ukraina” zapowiedzieli, że „zamierzają przekroczyć granice — niewiedzę zamienić w wiedzę, pozbyć się uprzedzeń, złamać stereotypy”. Autorami tej koncepcji byli Marta Tomasiuk i Krzysztof Chachaj [online, dostęp: 10 maja 2010] http://hieronim.wbp.lublin.pl/wbp/b/wyd_kult/wystawy/ukraina.htm].

W dalszych latach WBP kontynuowała prezentację kultury ukraińskiej dla społeczności Lublina, otwierając 16 marca 2007 roku kolejną wystawę: „Wielki poeta Ukrainy Iwan Franko (1856–1916) — życie i dzieło”.

W ostatnich latach miały miejsce również dwie ważne wystawy o polskiej tematyce w bibliotekach kijowskich. Pierwsza poświęcona była dorobkowi paryskiej „Kultury” i roli Jerzego Giedroycia w budowie porozumienia polsko-ukraińskiego. Otwarto ją w marcu 1997 roku w Państwowej Historycznej Bibliotece Ukrainy, nosiła tytuł „*Kultura — o niepodległą Ukrainę*”. Towarzyszyła jej konferencja prasowa z udziałem osobistości życia politycznego i kulturalnego Ukrainy: Mykoły Żułyńskiego, Mykoły Kosiwa, Iwana Dziuby, przedstawicieli ukraińskiego MSZ. Obecny był również prof. Bohdan Osadczyk z Berlina, stały współpracownik „Kultury”; jego tekst o znaczeniu paryskiego emigracyjnego czasopisma dla rozwoju stosunków polsko-ukraińskich (w dwóch wersjach językowych) towarzyszył ekspozycji w formie folderu. Stronę polską podczas otwarcia wystawy i na konferencji prezentowali ambasador Jerzy Bahr oraz Bogusław Woźniak i Mirosław Cieślik z Ambasady RP. Wydawnictwa emigracyjne pokazane w Kijowie sprowadzono z Gdańskiej Biblioteki PAN oraz Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu dzięki staraniom polskiej ambasady. O imprezie skrupulatnie informowała prasa kijowska, a prezydent Aleksander Kwaśniewski zwiedził wystawę podczas oficjalnej wizyty na Ukrainie 21 maja 1997 roku. W dniach 5–7 czerwca część zbiorów pokazano również w naddnieprzańskej stolicy na polsko-ukraińskim sympozjum „*Intelektualiści, kultura, polityka: doświadczenia Polski i Ukrainy (w 50-lecie paryskiej „Kultury”)*”.

W dniu 17 czerwca 2004 roku, w ramach obchodów Roku Polski na Ukrainie, w Bibliotece Narodowej w Kijowie otwarto wystawę piśmiennictwa „*Ukraina–Polska: historia i współczesność*”. Z tej okazji odbyły się również obrady okrągłego stołu pn. „*Ukraina–Polska: europejskie sąsiedztwo*”⁶⁷. Uczestniczyli w nim m.in. dyr. Oleksy Oniszczenko, profesorowie — Myrosław Popowycz i Jarosław Isajewicz, prezes Centrum Studiów Ukraińsko-Polskich Taisa Zarecka, kierownik katedry polonistyki Instytutu Filologii Kijowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Tarasa Szewczenki — Rościsław Radziszewski⁶⁸.

Pięć wymienionych wystaw oraz towarzyszące im sympozja i publikacje na pewno przyczyniły się do poszerzenia wiedzy o piśmiennictwie poświęconym wzajemnym stosunkom (przede wszystkim literaturze polskiej o Ukrainie). Do-

⁶⁷ http://www.nbuv.gov.ua/new/04_poland.html; http://www.nbuv.gov.ua/new/04_poland/02.jpg (i dalsze do 09) [dostęp: 10 maja 2010].

⁶⁸ Zob. Natalija SOLONS’KA, *Evropejs’ke susidstvo Ukraïni i Pol’s’ci*, Bibliotečnij visnik (4) 2004, s. 18–22.

tarły jednak do dość wąskich, elitarnych kręgów społecznych. Teraz, aby tę wiedzę autentycznie pogłębiać, potrzebne są nowe i częstsze inicjatywy dla coraz większego grona odbiorców.

Dla kijowskiego środowiska bibliotekarskiego ważne okazało się na przykład zainteresowanie najwyższych władz polskich biblioteką króla Stanisława Augusta. Wizyty prezydentów Wojciecha Jaruzelskiego w 1990 roku oraz Lecha Wałęsy w 1993 w Bibliotece Narodowej Ukrainy i obejrzenie przez nich zbiorów „Regii”⁶⁹ wzmocniło w tamtym okresie współpracę i partnerskie stosunki pomiędzy obiema bibliotekami narodowymi.

Dobre wieloletnie kontakty bibliotekarskie zaowocowały zaproszeniem H. Łaskarzewskiej w 1999 roku do składu kolegium redakcyjnego ogólnoukraińskiego czasopisma „Biblioteczny Wisnik”, wydawanego przez Bibliotekę Narodową w Kijowie⁷⁰. W 2006 roku numer czwarty tego periodyku poświęcono historii oraz współczesnym problemom bibliotekarstwa polskiego. Zatytułowany został: *Bibliotečna sprava Pol'shi: istorija i s'ogodennja*. Wśród autorów polskich znaleźli się: Barbara Budyńska, Stanisław Czajka, Marcin Drzewiecki, Jadwiga Kołodziejaska, Hanna Łaskarzewska, Władysław Sobucki, Halina Tchórzewska-Kabata, Jan Wołosz. Całość otwierał artykuł poświęcony różnym formom współpracy bibliotek narodowych i akademii nauk obu krajów, autorstwa pracowniczki BNU⁷¹. Pieczę merytoryczną i organizacyjną nad tym przedsięwzięciem sprawowała Biblioteka Narodowa w Warszawie.

W ciągu minionych lat ważnym elementem wzajemnych kontaktów stała się pomoc w realizowaniu różnorodnych kwerend, zarówno w bibliotekach, jak i archiwach oraz muzeach polskich. Pracownia Dokumentacji Księgozbiorów Historycznych BN wykonywała je dla pracowników bibliotek ukraińskich, ale też muzealników, członków towarzystw naukowych itd. Najczęściej wiązały się one z przygotowywanymi publikacjami i opracowaniami o Polakach działających na Ukrainie, zasłużonych dla kultury tego kraju, na przykład o słynnym architekcie pracującym przez dłuższy czas w Kijowie, Władysławie Horodeckim⁷², o pobycie znanej i cenionej poetki Oleny Telihi w okresie międzywojennym w Polsce, jej twórczości z tego czasu oraz kontaktach z Dmytro Doncowem⁷³.

⁶⁹ Wizytę L. Wałęsy opisał Petro GOLOBUC'KIJ, *Skarb svitovoi kul'turi — dlja naščadkiv*, *Bibliotečnij visnik* (1/2) 1993, s. 76–77. Zob. też H. Łaskarzewska, *Polskie piśmiennictwo...*, s. 91.

⁷⁰ Czasopismo to przedrukowało w 2001 r. artykuł H. Łaskarzewskiej z „Rocznika Warszawskiego” o losach biblioteki Stanisława Augusta (zob. *Załącznik 1*, poz. 22).

⁷¹ Ljubov DUBROVINA, Svitlana BULATOVA, Irina CIBOROV'SKA-RIMAROVIC', *Spirovobitnitvo Nacional'noi akademii nauk Ukraïni i Pol's'koï akademii nauk, Nacional'noi biblioteki Ukraïni imeni V.I. Vernads'kogo i Biblioteki Narodovoi*, *Bibliotečnij visnik* (4) 2006, s. 3–5.

⁷² Zob. Dmytro MALAKOV, *Architekt Gorodec'kyj*. *Archivni rozvidky*, Kiïv: „Kij” 1999; *idem*, *Džentl'men poljuvannja*, *Bez Kordoniv* (2) 1998, s. 40–41.

⁷³ Zob. Olena Teliga. *O kraju mij... Tvory, dokumenty, biografičnyj narys*, Kiïv: Vidavn. im. Oleni Teligi 1999.

Dla Biblioteki Naukowej Uniwersytetu Lwowskiego zbierano materiały źródłowe i fotograficzne o pracownikach Uniwersytetu Jana Kazimierza. Posłużyły one do edycji pierwszego tomu encyklopedii Uniwersytetu Lwowskiego⁷⁴. Należy przy tym podkreślić, że autorzy wszystkich wymienionych prac rzetelnie odnotowali we wstępach do publikacji pomoc pracowników Biblioteki Narodowej w Warszawie oraz innych instytucji polskich. My też wielokrotnie prosiliśmy kolegów ukraińskich o przysługi w postaci danych źródłowych czy faktograficznych lub kopie dokumentów — na przykład przy pracy nad edycją archiwaliów w tomie *Biblioteki naukowe w Generalnym Gubernatorstwie w latach 1939–1945*, a także przy publikacjach poświęconych losom zbiorów stanisławowskich w Kijowie itp.⁷⁵

W sierpniu i wrześniu 1998 roku między Kijowem a Warszawą została uruchomiona specjalna „gorąca linia”. Powodem była kradzież 12 sierpnia tego roku egzemplarza norymberskiego wydania z 1543 roku *De revolutionibus orbium coelestium* Mikołaja Kopernika⁷⁶. Pochodził on ze zbiorów Liceum Krzemienieckiego i był wpisany do katalogu „Regii”. Szkole wołyńskiej podarował go Tadeusz Czacki w 1805 roku, o czym świadczył jego zapis na książce. Egzemplarz miał jeszcze inną ciekawą i cenną proveniencję — podpisał się w nim w 1646 roku Wojciech Rajmund Strażyc (zm. 1650), profesor matematyki Uniwersytetu Krakowskiego. Postać to dla historyków nauki dość tajemnicza⁷⁷, a podpis, jaki zostawił w dziele Kopernika, potwierdza rolę krakowskiego uczonego w historii nauki. Kradzież kijowskiego egzemplarza *De revolutionibus...* odbiła się szerokim echem w naszym kraju, była też niepowetowaną stratą dla

⁷⁴ *Encyklopedija l'viv's'kogo universytetu. Naukova biblioteka l'viv's'kogo nacional'nogo universytetu im. Ivana Franka. Materialy do encyklopedii*, L'viv: Vidavn. centr. LNU im. I. Franka 2005.

⁷⁵ Szczególne słowa podziękowania należą się tu pp. Marii Walo, znanej bibliografce, emerytowanej pracowniczce LBN, oraz Oldze Kołosowskiej, kierownicze Oddziału Książki Rzadkiej tamtejszej biblioteki; Natalii Szwec, do września 2007 r. kierownicze Oddziału Książki Rzadkiej lwowskiej Biblioteki Uniwersyteckiej; Irinie Ciborowskiej-Rimarowicz, Świętłanie Bułatowej i Oksanie Rabczun oraz ich przełożonym — Ludmile Musze, Lubow Dubrowinie i Halinie Kowalczuk z Biblioteki Narodowej Ukrainy, a także Tatianie Arsejenko z BNU, niezastąpionej opiekunce wszystkich polskich bibliotekarzy przyjeżdżających do naddnieprzańskiej stolicy, służącej zawsze merytoryczną pomocą we wszystkich profesjonalnych problemach badawczych. W życzliwej pamięci zachowamy również pomoc udzielaną nam przez byłych pracowników BNU, z którymi łączyły nas przez wiele lat bliskie kontakty zawodowe — Eugenij Demczenko, Piotra Hołobuckiego, Margaritę Szamraj i Walerię Szulhinę.

⁷⁶ Jacz, *Obrotny złodziej Kopernika*, Życie (dodatek Życie na Świecie) (191) 1998, s. 7.

⁷⁷ Zob. m.in. Tadeusz BIENKOWSKI, Jerzy DOBRZYCKI, *Staropolski świat nauki. Uczeń i szkoły wobec osiągnięć nowożytnych nauk przyrodniczych*, Warszawa: Retro-Art 1998, s. 50–51; Jerzy DOBRZYCKI, *Święty Jerzy gra na skrzypkach, czyli krakowski spór o podstawy i metodę nauki w XVII wieku*, *Odrodzenie i Reformacja w Polsce* 1998, t. 42, s. 73, 79; Jarosław WŁODARCZYK, *Strażyc Wojciech*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 44, z. 2, Warszawa: Instytut Historii PAN im. Tadeusza Manteuffla; Kraków: Polska Akademia Umiejętności 2006, s. 300–301.

katalogowanego właśnie przez polskich bibliotekarzy zbioru „Regii”. Na prośbę BNU pomagaliśmy w wycenie skradzionego dzieła. W tym celu „gorąca linia” została przedłużona do Harvardu, gdzie pracuje prof. Owen Gingerich, najlepszy znawca zachowanych na świecie wydań dzieła Kopernika z lat 1543 i 1566. Już wcześniej przekazywaliśmy — za pośrednictwem prof. Jerzego Dobrzyckiego — opis cennego druku do przygotowywanej wówczas przez O. Gingericha bibliografii, opisującej wszystkie zachowane na świecie egzemplarze dwóch najwcześniejszych edycji *De revolutionibus*...⁷⁸. Amerykański profesor ocenił wartość skradzionej książki na 250 000–300 000 USD. W kwietniu 2002 roku władze ukraińskie aresztowały złodzieja (okazał się nim 32-letni Artur Hanc z Humania), jednakże samego obiektu nie udało się odzyskać. Sprawca sprzedał księgę we Wrocławiu znajomemu Polakowi za 12 000 DM⁷⁹. Na razie pozostały po niej szczegółowe opisy w opublikowanych bibliografiach⁸⁰ i katalogach⁸¹. Warto w tym miejscu odnotować fakt, że podczas wizyty Jerzego Buzka w lutym 1999 roku w Kijowie polski premier подарował prezydentowi Leonidowi Kuczmie faksymilowe wydanie rękopisu słynnego dzieła. Ukraiński prezydent przekazał polski dar do Biblioteki Narodowej, na ręce jej dyrektora Oleksego Oniszczenko⁸².

W powyższym przeglądzie starałam się skrupulatnie wskazać jak najwięcej różnorodnych form współpracy bibliotek obu sąsiednich krajów (choć mam świadomość, że daleko im do kompletności), ale trzeba przyznać, że są to działania ciągle niedostateczne i często nietrwałe. Wymagają one konsekwentnej, stałej kontynuacji i podejmowania interesujących dla obu współpracujących stron tematów, także takich, które wykraczają poza zagadnienia księgozbiorów historycznych.

Podsumowaniem relacji polsko-ukraińskich, intensywnych na przełomie lat 2005 i 2006, było V Sympozjum Stałej Europejskiej Konferencji Współpracy Kulturalnej, zorganizowane 29 marca 2006 roku w Bibliotece Narodowej pod hasłem „Gdzie jesteśmy, dokąd zmierzamy — stan polsko-ukraińskich stosunków kulturalnych”. W trakcie wystąpień panelowych przewijał się wątek przemieszczonego lub przejętego polskiego dziedzictwa, przechowywanego w bibliotekach ukraińskich. Dużo miejsca poświęcono inicjatywom wrocławskiego Ossolineum zmierzającym do uaktywnienia współpracy z Lwowską Biblioteką im. W. Ste-

⁷⁸ Owen GINGERICH, *An annotated census of Copernicus' „De revolutionibus” (Nuremberg 1543 and Basel 1566)*, Leiden: Brill 2002.

⁷⁹ Informacje za: Fakty i Komentarz (135) 2003, s. 8, 10.

⁸⁰ O. GINGERICH, *op. cit.*, s. 230.

⁸¹ *Katalog paleotipov iz fondov Central'noj naučnoj biblioteki im. V.I. Vernads'kogo NAN Ukrainy*, sost. M[argarita] ŠAMRAJ pri učastii B[orisa] GRANOVSKOGO i I[gora] TORBAKOVA, Kiev: Naukova dumka 1995, s. 246–247.

⁸² Galina KOVAL'ČUK, *Nove faksimil'ne vidannja rukopisu M. Kopernika*, Bibliotečnij vi-snik (3) 1999, s. 55.

fanyka. Środowisko bibliotekarskie podczas dyskusji i wystąpień panelowych na konferencji prezentowali Adolf Juzwenko i Hanna Łaskarzevska⁸³.

Podsumowując dotychczasowe polsko-ukraińskie kontakty bibliotekarskie, należy zaznaczyć, że rozpoznanie polskich zbiorów na Ukrainie jest coraz pełniejsze. Mamy do nich praktycznie stały i nieskrępowany dostęp, upowszechnia się możliwość ich kopiowania, choć jeszcze parę lat temu nie było to takie oczywiste. W ciągu ostatnich lat zdarzały się także napięcia pomiędzy współpracującymi stronami, choćby podnoszone przez Lwów zastrzeżenia dotyczące sposobu przechowywania, a także zasad mikrofilmowania dokumentów z Archiwum TNSz. Otwarta postawa strony polskiej pozwoliła wyjaśnić i załagodzić powstałe nieporozumienia. Umożliwiło to doprowadzenie do końca całej akcji opracowania i kopiowania tego tak ważnego dla badaczy ukraińskich zasobu archiwalnego.

CZY MOŻLIWE SĄ „WSPÓLNE DROGI WSPÓLNEJ SPUŚCIZNY”?

W tytule tego podrozdziału, wieńczącego retrospektywę dotychczasowych polsko-ukraińskich kontaktów bibliotekarskich, użyłam cytatu z artykułu Aleksandra Fedoruka⁸⁴, długoletniego przewodniczącego Komisji Narodowej do spraw Powrotu do Ukrainy Dóbr Kultury. Przez wiele lat nadawał on ton ukraińskim wypowiedziom i zajmował ostrożne stanowisko w sprawach polskich dóbr kultury na Ukrainie. Tym bardziej znamienne jest wskazanie właśnie przez niego wspólnoty celów w tym zakresie.

Przez minione dwie dekady nauczyliśmy się rozumieć ukraińskich partnerów, początkowo nie do końca przekonanych, że ochrona i rejestracja polskiego patrymonium, gdziekolwiek się ono znajduje, jest po prostu naszym obowiązkiem. I że działania te nie szkodzą i nie zubażają kultury oraz dorobku innych narodów. Choć musimy także pamiętać, że dziedzictwo I Rzeczypospolitej to nie jest tylko polskie dziedzictwo, a przynależność wielu obiektów do tej, a nie innej spuścizny kulturowej nie jest bezsporna⁸⁵. Uzupełniając wiedzę o zabytkach polskiego dziedzictwa kulturowego poza granicami kraju, uświadamialiśmy sobie również, jak

⁸³ Zob. Hanna ŁASKARZEWSKA, *Polsko-ukraińska współpraca biblioteczna*, Cenne, Bezcenne, Utracone (1) 2006, s. 30–31.

⁸⁴ Aleksander FEDORUK, *Wspólne drogi wspólnej spuścizny*, [w:] *Europa Środkowa — nowy wymiar dziedzictwa. Materiały międzynarodowej konferencji zorganizowanej w dniach 1–2 czerwca 2001*. Pod red. Jacka Purchli, Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury 2002, s. 137–144 (odniesienie do wspólnoty dziedzictwa polskiego i ukraińskiego — s. 141–142). Autor konsekwentnie używa terminu „spuścizna”, w przeciwieństwie do stosowanego w Polsce „dziedzictwa”, na określenie dorobku materialnego i duchowego poprzednich pokoleń.

⁸⁵ Zob. wypowiedź Piotra KOSIEWSKIEGO w dyskusji *Polskie dobra kultury na Wschodzie*, [w:] *Polska polityka wschodnia...*, s. 101–103.

ważne jest, by nie pozwalać niszczyć i nie lekceważyć wartości zbiorów cennych dla naszych sąsiadów, a pozostających obecnie na terenie Polski.

Gdy w 1996 roku w długiej, cyklicznie publikowanej rozmowie w „Dzienniku Kijowskim”⁸⁶ zwróciłam się z apelem do miejscowych Polaków o pomoc w zbieraniu informacji o zachowanych jeszcze na Ukrainie polskich księgozbiorach lub ich fragmentach, wzbudziło to pewną konsternację. Dziennikarz „Hołosu Ukrainy” Wołodymyr Krasnodemskyj prosił o komentarz samego Aleksandra Fedoruka, który w swojej wypowiedzi odmówił wprowadzenia zasadności wszelkim polskim staraniom restytucyjnym, odniósł się jednak z dużym zrozumieniem do prac dokumentacyjno-rejestrowych i uznał je za poważne przyszłościowe zadanie również dla strony ukraińskiej⁸⁷.

W ostatniej dekadzie XXI wieku rozwinął się nurt polsko-ukraińskich inicjatyw dotyczących tej problematyki — łączenia we wspólnych przedsięwzięciach prac dokumentacyjnych oraz badań różnych zjawisk i wydarzeń o dużym znaczeniu kulturowym, odkrywania na nowo i opisywania postaci ważnych dla obu nacji, ze wskazaniem na ich dokonania, do których odwołujemy się w historiografii obu narodów. Efektem tych działań i wspólnie organizowanych konferencji jest wiele dwujęzycznych publikacji, wydawanych nie tylko w Polsce, ale także na terytorium Ukrainy, a finansowanych nierzadko przez konsulaty polskie⁸⁸. W wielu edycjach znajdujemy nowe, ciekawe materiały dotyczące polskiej książki i ludzi z nią związanych, głównie z terenów dzisiejszej Zachodniej Ukrainy⁸⁹.

Równolegle do działań o charakterze czysto zawodowym, dokumentacyjno-badawczym, prowadzonych głównie przez historyków książki i bibliotek, w mijającej dekadzie podjęto również publiczną debatę poświęconą problemom dóbr kultury zaginionych lub przemieszczonych w wyniku wojen i zmian granic. Pierwszoplanową rolę odegrała tu Fundacja im. Stefana Batorego, która w latach 2002–2006 zorganizowała wiele międzynarodowych i dwustronnych spotkań: seminariów, konferencji, dyskusji roboczych. Ich celem miało być m.in. wypracowanie wspólnego stanowiska krajów Europy Środkowej i Wschodniej w kwestii

⁸⁶ Hanna ŁASKARZEWSKA, *Biblioteka króla Stanisława Augusta Poniatowskiego*, rozm. Borys Dragin, *Dziennik Kijowski* 1996, nr 7, s. 5; nr 8, s. 6; nr 10, s. 5; nr 12, s. 7, nr. 14, s. 5.

⁸⁷ Oleksandr FEDORUK, *Ukraina — Pol'sca: chto komu vinen?*, [rozm.] Volodymyr Krasnodemskyj, *Golos Ukraini* (69) 1997, s. 8. Zob. też Hanna ŁASKARZEWSKA, *Wschodnie klimaty. Kontakty międzynarodowe Pracowni Dokumentacji Księgozbiorów Historycznych*, Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej 2000, nr 4, s. 28–31.

⁸⁸ Zob. np. *Ukraińs'ko-pol's'ki kul'turni vidnosini XIX–XX stolittja*, Kiïv: Vidavn. M.P. Kocja 2003 (wyd. wspólnie z Instytutem Sztuki PAN); *Kształtowanie pamięci narodowej: Polska i Ukraina. Referaty konferencji międzynarodowej (Charków, 12 maja 2007 r.)*, [t.] 3, Charków: Majdan 2008.

⁸⁹ *Volins'ka kniga: istorija, doslidžennja, kolekcionuvannja. Naukovij zbirnik*, vip. 1, Ostrog: Vidavnicтво Nacional'nogo universitetu „Ostroz'ka akademija” 2005 (i dalsze); *Istorija muzejnictva pam'jatkoohoronoj spravi, kraeznavstva i turizmu v m. Ostrozi i na Volini. Naukovij zbirnik*, vip. 1, Ostrog 2006 (i dalsze).

roszczeń i współpracy przy rozwiązywaniu wszelkich problemów dotyczących rozstrzygania spornych spraw związanych z przemieszczonymi dobrami kultury⁹⁰. O wspólnym dziedzictwie polsko-ukraińskim mówiono podczas konferencji „Przemieszczone dobra kultury. Przypadek Europy Zachodniej i problemy państw Europy Środkowej i Wschodniej w XX wieku” (Warszawa, 25–26 stycznia 2002), na seminarium „Polska–Ukraina — wspólne dziedzictwo. Współpraca a problem roszczeń” (Kazimierz Dolny, 6–7 października 2005) — na to spotkanie przygotowana została pierwotna wersja niniejszego raportu, w trakcie dyskusji „Polska–Ukraina — wspólne dziedzictwo, dziedzictwo polskie, dziedzictwo ukraińskie” (Warszawa, 17 marca 2006) i „Dziedzictwo Lwowa” (Lwów, 26 maja 2006).

W wymienionych spotkaniach brali udział przedstawiciele różnych środowisk, zarówno politycznych, jak i organizacji samorządowych, zrzeszeń zawodowych, historycy, działacze społeczni, prawnicy, bibliotekarze, archiwiści, muzealnicy, historycy sztuki, członkowie międzyrządowych gremiów kształtujących politykę bądź jej tendencje, zarówno w stosunku do złożonych problemów własności zbiorów, jak i sposobów ich rozwiązań. Plonem tych niezwykle interesujących, pożytecznych obrad i gorących dyskusji są publikacje Fundacji Batorego⁹¹.

W odniesieniu do stosunków polsko-ukraińskich dominuje pogląd, że „chcieć to móc”. Najlepszym przykładem jest tu współdziałanie wrocławskiego Ossolineum i Lwowskiej Biblioteki Naukowej im. W. Stefanyka, które od etapu roszczeń przeszły do wzorcowej wręcz współpracy, z obopólnymi i widocznymi korzyściami.

Na zakończenie przeglądu bibliotekarskich kontaktów polsko-ukraińskich ostatniego dwudziestolecia można powiedzieć, że nie odbiegają one od ogólnych tendencji w tym zakresie, na przykład w dziedzinie badań historycznych. Wydaje się, że właściwie ocenił tę sytuację Jacek Purchla, założyciel i kierownik Międzynarodowego Centrum Kultury w Krakowie⁹². Podsumowując polsko-ukraiński okrągły stół, który odbył się w listopadzie 2008 roku pod hasłem „Wspólne dzie-

⁹⁰ Zob. Hanna ŁASKARZEWSKA, *Europa bez roszczeń? Problemy własności zbiorów, pamięć i polityka*, Roczniki Biblioteczne (50) 2006, s. 45–92.

⁹¹ *Przemieszczone dobra kultury. Przypadek Europy Zachodniej i problemy państw Europy Środkowej i Wschodniej w XX wieku*. Pod red. Grażyny Czubek i Piotra Kosiewskiego, Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego, Wydawnictwo TRIO 2004; *Dobra kultury i problemy własności. Doświadczenia Europy Środkowej po 1989 roku*. Pod red. Grażyny Czubek i Piotra Kosiewskiego, Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego, Wydawnictwo TRIO 2005; Ewa KLEKOT, Piotr KO-SIEWSKI, *Dobra kultury. Współpraca i problemy roszczeń w relacjach polsko-ukraińskich. Rekomendacje*, Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego 2006.

⁹² Centrum w latach 2001–2008 zorganizowało kilka sesji i wydało parę publikacji z materiałami konferencyjnymi, których tematyka oscyluje wokół problemów (wspólnego?) dziedzictwa kulturowego Europy Środkowo-Wschodniej czy też pojęcia „Kresów” w historii państw Europy. Odnosnie do interesujących nas zagadnień wspólnoty kulturowej naszego regionu zob. m.in. Andrzej TOMASZEWSKI, *Europa Środkowa: dobra kultury a dziedzictwo kultury*, [w:] *Europa Środkowa — nowy wymiar...*, s. 131–136; *idem, Kresy utracone — ziemie odzyskane*, [w:] *Dzie-*

dzictwo — wspólna odpowiedzialność”, z udziałem historyków i archiwistów, skonstatował, jak bardzo zmienił się nie tylko stan badań, ale i stan świadomości osób je prowadzących:

Jesteśmy w nowej sytuacji, bo na naszych oczach zamknął się pierwszy etap współpracy, często we wzajemnej nieufności, koncentrujący się na nierozwiązanych, wybuchowych problemach trudnej, wspólnej historii [...], a teraz skupiamy się na organicznej współpracy⁹³.

Środowisko bibliotekarskie też może stwierdzić, że przez minione dwadzieścia lat, z pożytkiem dla naszych prac i naszej wiedzy, rozwinęła się współpraca ludzi i instytucji. Niekoniecznie w ramach oficjalnych umów, ale na zasadzie wspólnoty zainteresowań naukowych i ich praktycznych konsekwencji.

* * *

Opracowaniu towarzyszą dwa załączniki. Pierwszy z nich jest wykazem polskich publikacji z lat 1990–2009 (w wyborze), dotyczących księgozbiorów o polskiej proweniencji, przechowywanych obecnie w instytucjach ukraińskich (bibliotekach, muzeach itp.). W wykazie znalazły się tylko te opracowania, które powstały na podstawie autopsji zbiorów zachowanych na Ukrainie i/lub z wykorzystaniem źródeł z archiwów ukraińskich. Sporządzając ten spis, chciałam sprawdzić, jak nasi bibliotekarze wykorzystali szansę zwiększonego, a obecnie praktycznie nieograniczonego dostępu do zbiorów bibliotecznych i archiwalnych na Ukrainie. Do 1990 roku wielokrotnie powtarzano, że utrudnienia w dostępie do księgozbiorów — niegdyś polskich, a obecnie pozostałych poza wschodnią granicą — uniemożliwiają w pełni ich rejestrację i dokumentację, a także opracowania naukowe, dotyczące polskiego dziedzictwa książkowego (poloników według wszelkich możliwych kryteriów). Można więc było spodziewać się, że gdy trudności te będą stopniowo likwidowane, nastąpi niezwykle *boom* w badaniach księgoznawczych i rzesze historyków książki ruszą na „podbój” Ukrainy. Tak się jednak nie stało i tylko ci autentycznie zainteresowani penetracją bibliotek ukraińskich w poszukiwaniu poloników, wiedzeni własnym interesem naukowym i ogólnym pożytkiem z tego płynącym, zmierzili się z tym zadaniem. Wydaje się jednak, że wykorzystanie ukraińskich źródeł archiwalno-bibliotecznych staje się już powoli normą w badaniach poświęconych historii księgozbiorów z ziem I i II Rzeczypospolitej.

Drugi załącznik rejestruje publikacje ukraińskich historyków książki z lat 1993–2010 poświęcone polonikom w ich, najczęściej macierzystych, bibliotekach. Jest on liczbowo bardziej okazały od *Załącznika 1*. Zbiory polskie, często nieopisane i nieodkryte dla badań naukowych, stały się atrakcyjnym tematem dla bibliotekarzy ukraińskich, szczególnie jako tematy prac przygotowywanych

dzictwo kresów — nasze wspólne dziedzictwo? Pod red. Jacka Purchli, Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury 2006, s. 265–272; zob. też *Dyskusja*, [w:] *ibidem*, s. 303–325.

⁹³ Jacek PURCHLA, *Klucz leży na Wschodzie*, PAUza Akademicka (13) 2008, s. 2.

w celu zdobycia stopni naukowych. Ich zaletą jest także to, że są „pod ręką”, nie ma też zbyt dużej konkurencji do ich naukowego opracowywania (niezbędna jest bowiem znajomość języka polskiego, łaciny itp.). Osoby zajmujące się zagadnieniami polskich księgozbiorów historycznych przeważnie mogą liczyć na stypendia i staże naukowe w Polsce, przyznawane przez kilka instytucji wspierających takie poczynania. W „pakiecie” korzyści znajdują się również zaproszenia na konferencje naukowe, pomoc w dostępie do niezbędnej literatury, konsultacje u polskich badaczy, publikacje w polskich czasopismach zawodowych i tomach pokonferencyjnych. Powinna nas cieszyć ta aktywność ukraińskich badaczy, gdyż dzięki ich pracy o polskim dziedzictwie kulturowym i jego wartości historycznej ma szansę dowiedzieć się szerokie grono młodej inteligencji ukraińskiej.

Załącznik 1

Publikacje autorów polskich z lat 1993–2009 dotyczące zbiorów o polskiej proveniencji w bibliotekach ukraińskich (wybór)⁹⁴

1. Zoja JAROSZEWICZ-PIERESŁAWCEW, *Kolekcje w Bibliotece Liceum Krzemienieckiego, Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi* **1993**, tom specjalny, s. 171–178.
2. *Archiwa rodzinno-majątkowe w zbiorach państwowych we Lwowie. Informator*, oprac. Stanisław PIJAJ, Warszawa: [Zamek Królewski. „Arx Regia”] **1995**.
3. Edward RÓŻYCKI, *Inwentarze rękopiśmienne bibliotek oraz inne materiały dotyczące dziejów polskiej książki na kresach dawnej Rzeczypospolitej*, *Roczniki Biblioteczne* (39) **1995**, z. 1/2, s. 143–149.
4. Jolanta GWIOŹDZIK, *Rękopisy panien benedyktynek łacińskich w zbiorach Biblioteki im. W. Stefanyka we Lwowie*, [w:] *Kraków–Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX w.*, red. Jerzy Jarowiecki, t. 3, Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP **1996**, s. 23–47 (Prace Monograficzne nr 199).
5. Hanna ŁASKARZEWSKA, *Księgozbiór króla Stanisława Augusta Poniatowskiego w Kijowie. Historia, stan obecny, rejestracja*, *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej* **1996**, nr 2, s. 7–12.
6. Urszula PASZKIEWICZ, *Rękopiśmienne inwentarze i katalogi bibliotek z Ziem Wschodnich Rzeczypospolitej (spis za lata 1553–1939)*, Warszawa: Wyd. DiG **1996**.
7. Maria PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, *Źródła do dziejów bibliotek zakonnych w zbiorach archiwalnych i bibliotecznych w Wilnie i Lwowie*, *Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego* (51) **1996**, s. 19–21.
8. Edward RÓŻYCKI, *Z dziejów biblioteki parafialnej w Drohobyczu*, [w:] *Kraków–Lwów...*, s. 90–97.
9. Hanna ŁASKARZEWSKA, *Dzieje wędrowek biblioteki ostatniego polskiego króla. Warszawa–Krzemieniec–Kijów*, *Rocznik Warszawski* (26) **1997**, s. 27–46.
10. Jerzy OSTROWSKI, Wiesława WERNEROWA, *Nieznana wersja wielkiego rękopiśmiennego planu Warszawy z 1771 r. w zbiorach Biblioteki Narodowej w Kijowie. Wiadomość wstępna*, *Polski Przegląd Kartograficzny* (29) **1997**, nr 1, s. 32–35.
11. Edward RÓŻYCKI, *Inwentarz księgozbioru mieszczańskiej rodziny ze Lwowa z 1648 r. Przyczynek do historii cen książek*, *Roczniki Biblioteczne* (41) **1997**, z. 1/2, s. 153–166.
12. Edward RÓŻYCKI, *Z dziejów kultury książki w Kamieńcu Podolskim w XVI–XVIII w.*, *Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi* (18) **1997**, s. 71–83.
13. Henryk BUŁHAK, *Miscellanea bibliographica. Druki krakowskie XVI w. Florian Ungler. Maciej Szarfenberg*, *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej* (48) **1998**, nr 1/2, s. 5–10.
Autor szczegółowo analizuje zachowany w Kijowie egz. *Theribulia* Jana Dubraviusa z 1521 r., z krakowskiej drukarni F. Unglera. Dotąd znany był tylko jeden zdefektowany egz. w British Library w Londynie. Drugim drukiem jest *novum* bibliograficzne — nieznane do tej pory wydanie Franciszka Mymera *Dictionarius trium linguarum*, z tłocznymi M. Szarfenberga w 1530 r. Do tekstu dołączono ilustracje stron unikatowych druków (il. 1–6).
14. Urszula PASZKIEWICZ, *Inwentarze i katalogi bibliotek z Ziem Wschodnich Rzeczypospolitej (spis za lata 1510–1939)*, Warszawa: Wyd. DiG **1998**.
15. Edward RÓŻYCKI, *W kręgu zainteresowań czytelnicznych Ormian lwowskich. Szkic do dziejów księgozbiorów XVI–XX w.*, [w:] *Lwów: miasto, społeczeństwo, kultura. Studia z dziejów Lwo-*

⁹⁴ W wykazie uwzględniono tylko te prace, które powstały na podstawie autopsji zbiorów lub/i z wykorzystaniem ukraińskich źródeł archiwalnych.

- wa, red. Henryk W. Żaliński i Kazimierz Karolczak, t. 2, Kraków: Wyd. Naukowe WSP **1998**, s. 339–352 (Prace Monograficzne nr 240).
16. Henryk BUŁHAK, *Miscellanea bibliographica. Druki krakowskie XVI w.* Florian Ungler. *Hieronim Wietor*, Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej (49) **1999**, nr 1/2, s. 127–134.
Na s. 129–133 szczegółowe analizy kijowskich „arcyzadkich” egz. Macieja Miechowity *Polskiego wypisania dwojej krainy świata* (1535) i Andrzeja Glabera *Problemata Aristotelis. Gadki* (1535). Obie edycje kijowskie to trzecie (jak dotąd znane) zachowane egz.
 17. Alina DZIĘCIOŁ, *Biblioteka Stanisława Augusta Poniatowskiego na Zamku Królewskim w Warszawie*, *Wiek Oświecenia* (15) **1999**, s. 149–163.
Autorka przeanalizowała m.in. dwa nieznanne dotąd katalogi biblioteki królewskiej, przechowywane w Instytucie Rękopisu BNU w Kijowie, datowane na lata 1769 i 1777 (są więc wcześniejsze od znanego katalogu Marka Reverdila z 1783).
 18. Urszula PASZKIEWICZ, *Inwentarze i katalogi bibliotek z Ziem Wschodnich Rzeczypospolitej do 1939 roku. Suplement 1*, Warszawa: Wyd. DiG **2000**.
 19. Wiesława WERNEROWA, Jerzy OSTROWSKI, *Atlasy i mapy Królestwa Polskiego w zbiorach Centralnej Biblioteki Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie*, [w:] *Kartografia Królestwa Polskiego 1815–1915. Materiały XVIII Ogólnopolskiej Konferencji Historyków Kartografii. Warszawa, 21–22 listopada 1997*, red. Lucyna Szaniawska i Jerzy Ostrowski, Warszawa: Biblioteka Narodowa **2000**, s. 260–271 (*Z dziejów Kartografii*, 10).
 20. Piotr DYMMEŁ, *Lwowski rękopis „Banderia Prutenorum” Jana Długosza*, [w:] *Scriptura custos memoriae. Prace historyczne*, red. Danuta Zydorek, Poznań: Instytut Historii UAM **2001**, s. 339–354 (Publikacje Instytutu Historii UAM, 44).
 21. Jolanta GWIOŹDZIK, *Stare druki proveniencji lwowskich benedyktynek w zbiorach Biblioteki Naukowej Ukrainiejskiej Akademii Nauk im. W. Stefanyka we Lwowie*, [w:] *Kraków–Lwów: książki — czasopisma — biblioteki XIX i XX wieku*, red. Jerzy Jarowiecki, t. 5, Kraków: Wyd. Naukowe Akademii Pedagogicznej **2001**, s. 73–85 (Prace Monograficzne nr 317).
 22. Hanna ŁASKAŻEVS’KA, *Istoriia biblioteki ostatn’ogo pol’skogo korolja (Varšava-Kremenec’-Kiiv)*, per. z pol. P.V. Golobuc’kogo, *Bibliotečnij visnik* **2001**, nr 3, s. 19–28.
 23. Hanna ŁASKARZEWSKA, *Ma grande bibliothèque du Château*, *Rocznik Biblioteki Narodowej* (33/34) **2001**, s. 219–228.
 24. Jolanta GWIOŹDZIK, *Z dziejów biblioteki benedyktynek ormiańskich we Lwowie*, [w:] *Kraków–Lwów: ...*, t. 6, cz. 1, Kraków: Wyd. Naukowe Akademii Pedagogicznej **2003**, s. 119–211 (Prace Monograficzne nr 366).
 25. *Książka w środowisku lwowskich rzemieślników*, cz. 1: *Katalog książek z Biblioteki Stowarzyszenia Rękodzielników „Gwiazda” we Lwowie*; cz. 2: *Rejestr wypożyczeń Biblioteki Stowarzyszenia Rękodzielników „Gwiazda” we Lwowie (22 XI 1880–15 IV 1883)*, oprac. Maria KONOPKA, Kraków: Wyd. Naukowe Akademii Pedagogicznej **2003–2004**.
 26. Jerzy KOLENDO, *Rękopisy z „Collectio Regia” w Kijowie dotyczące wykopalisk w Veleii*, *Rocznik Biblioteki Narodowej* (36) **2004**, s. 265–268.
Uzupełnienia i sprostowania do tekstu S. Bułatowej (zob. *Załącznik 2*, poz. 35).
 27. Edward RÓŻYCKI, *Księgozbiory szlachty na południowo-wschodnich ziemiach dawnej Rzeczypospolitej. Kartki z dziejów, Z badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi* **2004**, tom specjalny, s. 53–61.
 28. Beata LORENS, *Księgozbiory bractw cerkiewnych w eparchii przemyskiej w XVIII wieku*, [w:] *Kraków–Lwów: książki — czasopisma — biblioteki*, red. Halina Kosętką, t. 7, Kraków: Wyd. Naukowe Akademii Pedagogicznej **2005**, s. 57–64 (Prace Monograficzne nr 409).

29. Jolanta DZIENIAKOWSKA, *Państwowa Centralna Biblioteka Pedagogiczna Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego we Lwowie (1926–1939)*, [w:] *ibidem*, t. 8, Kraków: Wyd. Naukowe Akademii Pedagogicznej **2006**, s. 287–297 (Prace Monograficzne nr 455).
30. Beata LORENS, *Biblioteka bazylińskiego klasztoru św. Jerzego we Lwowie w drugiej połowie XVIII wieku w świetle inwentarzy*, [w:] *ibidem*, s. 273–286.
31. Urszula PASZKIEWICZ, *Inwentarze i katalogi bibliotek z Ziem Wschodnich Rzeczypospolitej do 1939 roku. Suplement 2*, Warszawa: Bogucki Wydawnictwo Naukowe **2006**.
32. Ewa GRYGUC, *Ex dono Joannis Potocki*, *Rocznik Biblioteki Narodowej* (39/40) **2008**, s. 315–328.
Dotyczy książek przekazanych przez Jana hrabiego Potockiego Liceum Krzemienieckiemu, które obecnie znajdują się w zbiorze biblioteki króla Stanisława Augusta w Kijowie. Zawiera także wykaz 32 druków z dedykacjami J. Potockiego dla Liceum w Krzemieńcu.
33. Jolanta GWIOŹDZIK, Edward RÓŻYCKI, *Druki XVI wieku w zbiorach Biblioteki Katedralnej we Lwowie*, Warszawa: Wyd. DiG **2008**.
34. Urszula PASZKIEWICZ, *Książkowe znaki własnościowe bibliotek we Lwowie w XIX i XX wieku. Stan i wybrane kierunki poszukiwań*, [w:] *Kraków–Lwów: książki — czasopisma — biblioteki*, red. Halina Kosętko, Barbara Góra, Ewa Wójcik, t. 9, cz. 1, Kraków: Wyd. Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego **2009**, s. 251–264 (Prace Monograficzne nr 536).

Załącznik 2

Wybór publikacji autorów ukraińskich z lat 1993–2010 poświęconych polonikom w dziesiętnych bibliotekach Ukrainy (w układzie chronologicznym)⁹⁵

1. Irina CIBOROVSKA-RIMAROVICH, *Kolekcija Mikoševs'kich u fondach CNB AN Ukraïni*, [w:] *Naukova biblioteka v sučasnomu sociokul'turnomu konteksti. Mižnarodna naukova konferencija. Kyïv, 12–15 žovtnja 1993 r.*, cz. 2, Kyïv **1993**, s. 129–131.
2. *Katalog kiriličnych starodrukiv L'vivs'koï naukovoï biblioteki im. V. Stefaniaka Nacional'noi Akademii Nauk Ukraïni*, vip. 1–4, L'viv: L'vivs'ka naukova biblioteka im. V. Stefaniaka NAN Ukraïni **1993–2002**.
Każda część zawiera opisy wydań z innych warsztatów drukarskich Lwowa, a cz. 2 — drukami pozalwowskich, m.in. z Ostroga, Uhorców, Dermania, Stratyń, Kryłosa, Rachmanowa i in. Wśród opracowujących poszczególne katalogi byli: Jarosław Isajewicz, Wiera Fris, Olga Kołosowska i Sofia Gackowa.
3. Margarita ŠAMRAJ, *Knigi ostatnn'ogo Jagellona v CNB AN Ukraïni*, [w:] *Naukova biblioteka...*, s. 120–121.
4. Lumila ŠARIPOVA, *Anglomovni chroniki z istorii Velikobritanii iz zibrannja knig Stanislava Avgusta Ponjatovs'kogo ta ich vidobražennja v rukopisnomu katalogi Ž.B. Al'berlandi*, [w:] *ibidem*, cz. 1, s. 96–97.
5. Piotr HOŁOBUCKI, *Problemy Działu Księgozbiorów Bibliotecznych i Kolekcji Historycznych Centralnej Biblioteki Naukowej im. Wernadskiego Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie*, [w:] *Symposia bibliologica. Dokumentacja księgozbiorów historycznych. Współpraca krajowa i międzynarodowa. Skutki II wojny światowej dla bibliotek polskich*, Warszawa: Wyd. DiG **1995**, s. 71–75.

⁹⁵ Wykaz zawiera także prace autorów ukraińskich opublikowane w Polsce.

6. Svitlana BULATOVA, *Rukopisi Collectio Regia v fondach Instituta rukopisej CNB im. V.I. Vernads'kogo*, [w:] *Rukopisna ta knižkova spadščina Ukraïni*, vip. 3, Kiïv: Nacional'na biblioteka Ukraïni im. V.I. Vernads'kogo **1996**, s. 121–137.
7. Ol'ga KOLOSOVS'KA, *Starodruki iz biblioteki Viktora Bavorovs'kogo [Viktora Bavorovs'kiego]*, [w:] *Kraków — Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX w.*, red. Jerzy Jarowiecki, [t. 3], Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP **1996**, s. 48–52 (Prace Monograficzne nr 199).
8. Orest MACIUK, *Zasoby Biblioteki Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie (komunikat)*, [w:] *ibidem*, s. 73–75.
Zwięzła informacja o księgozbiorach polskich, które zasiły Bibliotekę CPAHU w latach okupacji sowieckiej i po zakończeniu wojny (m.in. zbiory likwidowanych bibliotek klasztornych, instytucji oświatowych, towarzystw oraz osób prywatnych, np. Karola Badeckiego, Aleksandra Czołowskiego, Władysława Łozińskiego).
9. Svitlana BULATOVA, *Ekslibrisi v knižkovomu zibranni Jablonovs'kogo*, *Bibliotečnij visnik* **1997**, nr 1, s. 20–29.
10. —, *Knižne zibrannja Jablonovs'kich v biblioteci Kremenec'kogo liceju*, *Naukovi zapiski* **1997**, t. 2, s. 209–230.
11. A. [Hanna] DEMČENKO, *Kartografični vidannja XVI — peršoï pol. XVII st. jak vzirec' drukars'kogo mistectva (na materialach viddilu rukopisiv ta ridkisnich knig Naukovoï biblioteki L'vivs'kogo universitetu)*, [w:] *Zbirnik naukovich prac' viddilu rukopisnich, starodrukovanich ta ridkisnich knig im. F.P. Maksimenka*, L'viv: Naukova biblioteka L'vivs'kogo deržavnogo universitetu im. Ivana Franka **1997**, s. 107–127.
12. —, *Zbirka Biblij v biblioteci knjazja V.-K. Čartorijs'kogo*, [w:] *ibidem*, s. 63–92.
13. Swietłana KOLIADENKO, *Los kolekcji i zbiorów Liceum Krzemienieckiego*, *Fraza* **1997**, nr 17, s. 209–212.
Autorka wymienia m.in. archiwalia dotyczące szkoły krzemienieckiej i jej zbiorów, które znajdują się obecnie w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy w Kijowie.
14. Evelina STOLOVA, *Zbirka ekslibrisiv naukovoï biblioteki LDU: problemi zbierannja ta opisu*, [w:] *Zbirnik naukovich prac'...*, s. 93–106.
15. Natalija ŠVEC', *Latinomovni vidannja z istorii seredn'ovičnogo L'vova u fondach Naukovoï biblioteki L'vivs'kogo deržuniversitetu*, [w:] *ibidem*, s. 143–153.
16. —, *Primirnik Krakivs'kogo breviariju 1489 r. u Naukovij biblioteci L'vivs'kogo universitetu*, [w:] *ibidem*, s. 41–62.
17. Svitlana BULATOVA, *Obzor izdanij vtoroj poloviny XVI veka knižnogo sobranija Jablonovs'kich*, [w:] *Rukopisna...*, vip. 4, Kiïv **1998**, s. 232–261.
18. Irina CIBOROVs'KA-RIMAROVİČ, *Biblioteka Višnevec'kogo zamku ta її knižki u Viddili starodrukiv ta ridkisnich vidan' Nacional'noï biblioteci Ukraïni im. V.I. Vernads'kogo*, [w:] *ibidem*, s. 193–211.
19. —, *Knižki Tul'čins'koï biblioteci Potoc'kich (u Viddili starodrukiv ta ridkisnich vidan' NBUV)*, [w:] *Biblioteka, nauka, kul'tura, informacija*, vip. 1, Kiïv **1998**, s. 117–121.
20. Evgenija DEMČENKO, Olena DONEC', *Budinok filii nr 1 Nacional'noï biblioteki Ukraïni imeni V.I. Vernads'kogo ta jogo chudožni pam'jatki*, *Bibliotečnij visnik* **1998**, nr 1, s. 19–27.
21. Petro GOLOBUC'KIJ, *Ukraïns'ko-bilorus'kij rid Chreptovičiv (Chreptovičiv) v istoričnich podijach XV—počatku XVIII st.*, [w:] *Rukopisna...*, vip. 4, Kiïv **1998**, s. 281–291.
22. Tetjana MJASKOVA, *Zasnuvannja ta komplektuvannja Biblioteki Universitetu sv. Volodimira (1834–1841)*, [w:] *ibidem*, s. 292–302.
23. Svitlana BULATOVA, *Knižkove zibrannja rodu pol's'kich magnativ Jablonovs'kich XVII—ser. XIX st.: pochodžennja, dolja ta istoriko-knigoznavča rekonstrukcija. Avtoreferat disertacii...*, Kiïv **1999**.

24. Valentina MOZGOVA, *Biblioteka „Volins'kich Afin”*. (Z istoriï biblioteki Kremenec'kogo liceju), [w:] *Istorija bibliotečnoï spravi v Ukraïni. Zbirnik naukovich prac'*, vip. 3, Kiïv 1999, s. 27–34.
25. Maria WALO, *Archiwum Władysława Tadeusza Wisłockiego w zbiorach Lwowskiej Biblioteki Naukowej im. W. Stefanyka NAN Ukrainy*, tłum. Rościsław ŻERELIK, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1999, nr 1, s. 117–121.
26. Svitlana BULATOVA, *Biblioteka Jana Stanislava Jablonovs'kogo v Pidkameni ta ii knižki u skladi rodovogo zibrannja Jablonovs'kich u Nacional'nij biblioteci Ukraïni im. V.I. Vernads'kogo*, [w:] *Rukopisna...*, vip. 5, Kiïv 2000, s. 48–58.
27. Svitlana BULATOVA, Evgenij BILEN'KIJ, *Materiali z istoriï biblioteki baroniv de Šoduar v fondach Institutu rukopisu Nacional'noï biblioteki Ukraïni im. V.I. Vernads'kogo (archivna ta rukopisna spadščina)*, [w:] *ibidem*, vip. 6, Kiïv 2000, s. 56–74.
28. Hanna DEMČENKO, *Atlasi kartografičnoï firmi Blau — najviše dosjagnennja gollands'kogo atlasnogo kartografuvannja XVII st.*, [w:] *Kartografija ta istorija Ukraïni. Zbiornik naukovich prac'*, Lviv-Kiïv-N'ju-Jork: Vidavn. M.P. Koc' 2000, s. 40–44.
Opis atlasów z przedwojennych zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej we Lwowie (m.in. z kolekcji Augusta Sułkowskiego i księcia Witolda Kazimierza Czartoryskiego).
29. Petro GOLOBUC'KIJ, *Biblioteka Chreptovič'iv: ljudi, podiï, knigi*, [w:] *Rukopisna...*, vip. 5, Kiïv 2000, s. 59–73.
30. Taras PASLAVS'KIJ, Neonila PADJUKA, *Kartografični vidannja u fondach LNB im. V. Stefanyka NAN Ukraïni*, [w:] *Kartografija...*, s. 228–233.
Bogaty w polonika zbiór pochodzi głównie z kolekcji kartograficznej Ossolineum (ze zbiorów Pawlikowskich i Baworowskich).
31. Oleksij ONIŠČENKO, Ljubov DUBROVINA, *Dolja biblioteki Ossolineum v istoriï Ukraïni ta Pol'shi u dokumentach 1945–1946 rr.: poverťajučis' do pitan' spil'noï istoriko-kul'turnoi spadščini*, *Bibliotečnij visnik* 2002, nr 2, s. 2–21.
32. Svitlana BULATOVA, *Ogljad rodovogo archivnogo fondu Bolsunovs'kich u zibranni Institutu rukopisu Nacional'noï biblioteki Ukraïni im. V.I. Vernads'kogo*, [w:] *Rukopisna...*, vip. 8, Kiïv 2003, s. 113–125.
33. —, *Do istoriï biblioteki Stanislava Jana Jablonovs'kogo, krakivs'kogo kašteljana*, [w:] *ibidem*, vip. 9, Kiïv 2004, s. 141–160.
34. —, *Pol'ski rukopisi u fondach rodovogo pochodžennja v zbiranni Institutu rukopisu Nacional'noï biblioteki Ukraïni imeni V.I. Vernads'kogo*, *Bibliotečnij visnik* 2004, nr 4, s. 7–10.
35. Swietlana BUŁATOWA, *Rękopisy z „Collectio Regia” w zbiorach Instytutu Rękopisu Biblioteki Narodowej Ukrainy im. W.I. Wernadskiego w Kijowie*, *Rocznik Biblioteki Narodowej* 2004, t. 36, s. 251–264.
Zob. też uzupełnienia i sprostowania Jerzego Kolendy (Załącznik 1, poz. 26).
36. Irina CIBOROV'SKA-RIMAROVİČ, *Pol'ski vidannja XV–XVIII st. u fondi viddilu starodrukiv ta ridkisnich vidan' Nacional'noï biblioteki Ukraïni imeni V.I. Vernads'kogo*, *Bibliotečnij visnik* 2004, nr 4, s. 2–7.
37. —, *Rodova miščans'ka biblioteka Alembekiv dobi baroko: istorija ta ii knižki u Nacional'nij biblioteci Ukraïni imeni V.I. Vernads'kogo*, [w:] *Kiïvski polonistični studii*, t. 6, *Ukraïns'kopolski literaturni konteksti dobi baroko*, Kiïv: Kiïvs'kij Nacional'nij Universitet imeni Tarasa Ševčenka 2004, s. 131–143.
38. —, *Rodovaja biblioteka Mikoševskich. Istorija i knigovedčeskij analiz. Sostava fonda*, [w:] *Kniga i mirovaja civilizacija: materialy odinnadcatoj Meždunarodnoj naučnoj konferencii*

- po problemam knigovedenija. Moskva, 20–21 aprelja 2004 g.*, t. 2, Moskva: Nauka **2004**, s. 373–376.
39. Galina KOVAL'ČUK, *Vivčemo i populjarizujemo ridkisni ta cinni knigi z bibliotečnih fondiv. (Do vichodu fototipičnogo perevidannja knigi D. Bratkovs'kogo „Świat po części przejrany”)*, Bibliotečni visnik **2004**, nr 4, s. 15–17.
 40. Oksana RABČUN, *Zaginec'ka biblioteka Urbanovs'kich ta Stažins'kich: do problem rekonstrukcii*, [w:] *Naukovi praci Nacional'noi biblioteki Ukraïni imeni V.I. Vernads'kogo*, vip. 13, Kiïv: Nacional'na biblioteka Ukraïni im. V.I. Vernads'kogo **2004**, s. 330–340.
Dotyczy bibliotek z Horodca (Urbanowsy) i Zahinieckiej (Starzyńscy) ze zbiorami Szczęsnego, a następnie Bolesława Potockich z Niemirowa. Po śmierci Antoniego Urbanowskiego w 1842 r. zbiory przeszły na własność jego wnuka, Edwarda Starzyńskiego z Zahinieć.
 41. Margarita ŠAMRAJ, *Kiïvs'ki primirniki korolivs'koï biblioteki*, Bibliotečni visnik **2004**, nr 4, s. 10–15.
 42. Natalija ŠVEC', *Rukopisnij fond Naukovoï biblioteki L'vivs'kogo nacional'nogo universitetu: materiali do istorii formuvannja*, [w:] *Kultura książki ziem wschodniego i południowego pogranicza Polski (XVI–XX wiek). Paralele i różnice*. Pod red. nauk. Jolanty Gwioździk i Edwarda Różyckiego, Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego **2004**, s. 360–372.
 43. Viktorija BILIK, *Volins'ki vidannja v bibliotečnij zbirci kremenec'kogo vasilians'kogo monastirja stanom na 1823 rik*, [w:] *Volins'ka kniga: istorija, doslidžennja, kolekcionuvannja. Naukovij zbiornik*, vip. 1, Ostrog: Vidavn. Nacional'nogo universitetu „Ostroz'ka akademija” **2005**, s. 23–29.
 44. Svitlana BULATOVA, *Karol' Vasil'ovič Bolsunovs'kij — kolekcioner ekslibrisiv (na materialach listuvannja z fondiv Institutu rukopisu Nacional'noi biblioteki Ukraïni im. V.I. Vernads'kogo)*, [w:] *Rukopisna...*, vip. 10, Kiïv **2005**, s. 163–168.
Karol Bołsunowski (1838–1925) był z pochodzenia Polakiem, znanym w Kijowie bibliofilem i numizmatykiem. Korespondował z wieloma polskimi zbieraczami i znawcami ekslibrisów, m.in. z Kazimierzem Reichmanem.
 45. —, *Nevidomi listi Kazimerza Rejchmana do Karolja Bolsunovs'kogo*, Pam'jatki **2005**, nr 5, s. 250–256.
 46. —, *Ridkisini rukopisi XVIII st. Z istorii klasičnoï archeologii iz zibrannja pol'skogo korolja Staniślawa Avgusta Ponjatovs'kogo u fondach Institutu rukopisu Nacional'noi biblioteki Ukraïni im. V.I. Vernads'kogo*, Archivi Ukraïni **2005**, nr 4, s. 132–146.
 47. Irina CIBOROVŠ'KA-RIMAROVIČ, *Vidannja drukarni Berdičivs'kogo monastirja bosich karmelitiv (1760–1840) jak džerelo do istorii vidavničoï справи v Ukraïni*, [w:] *Rukopisna...*, vip. 10, Kiïv **2005**, s. 169–183.
 48. —, *Vidannja drukarni Luc'kogo dominikans'kogo monastirja v zibrannjach Nacional'noi biblioteki Ukraïni imeni V.I. Vernads'kogo*, [w:] *Volins'ka kniga...*, s. 141–150.
 49. *Katalog izdanij XVI veka. Iz fondov Naučnoj biblioteki ONU im. I.I. Mečnikova*, sost. Elena Polevščikova, Odesa: „Astroprint” **2005**.
Katalog rejestruje m.in. wydania krakowskie i wrocławskie oraz liczne egzemplarze z polskimi proveniencjami — ponad 100 poz. ze zbioru Romualda Hubego, a także egzemplarze należące niegdyś do Juliana Ursyna Niemcewicza, Aleksandra i Kazimierza Sapiehów, Józefa Andrzeja Załuskiego i in.
 50. *Polskie książki i rękopisy w zbiorach Centralnej Biblioteki Naukowej Charkowskiego Narodowego Uniwersytetu imienia W.N. Karazina. Katalog wystawy. Pol'ski rukopisi ta ridkisini knigi u fondach Central'noi naukovoï biblioteki Charkivs'kogo nacional'nogo universitetu imeni V.N. Karazina. Katalog vistavki*, Charkiv: TOV „Majdan” **2005–2007**.

51. Oksana RABČUN, *Praci Juzefa-Ignaci Kraševs'kogo u skladi rodovoï knigozbirni Urbano-vs'kich-Starzins'kich jak džerelo vivčennja istoriï pol's'kogo narodu*, [w:] *Rukopisna...*, vip. 10, Kiïv **2005**, s. 163–168.
52. *Starodruki Reči Pospolitoï XVI–XVIII st. st. u zibrannjach Muzeju knigi ta drukarstva m. Ostroga i Volins'kogo kraêznavčogo muzeju*. Katalog, ukl. Oleksandr Pozichovs'kij, Svitlana Pozichovs'ka, Luc'k: Muzej knigi m. Ostroga, Volins'kij Kraêznavčij muzej (38) **2005**, Biblioteka „Volannja z Volini”.
W katalogu opisano ogółem 190 starych druków wydanych w Warszawie, Krakowie, Lwowie, Berdyczowie, Poczaïowie, Wilnie i w innych polskich, białoruskich oraz ukraińskich drukarniach.
53. Natalija ŠVEC', *Biblioteka L'vivs'kogo universitetu: podiï, osobi, fondi (do 400-riččja zasnuvannja)*, Bibliotečniy visnik **2005**, nr 5, s. 30–55.
54. Svitlana BULATOVA, *Knížkove zibrannja rodu pol's'kich magnativ Jablonovs'kich u fondach Nacional'noi biblioteki Ukraïni imeni V.I. Vernads'kogo*, Kiïv: Nacional'na biblioteka Ukraïni imeni V.I. Vernads'kogo **2006**.
55. Irina CIBOROVs'KA-RIMAROVİČ, *Rodovi biblioteki pravoberežnoi Ukraïni XVIII stolittja (Višneveckich-Mnišekiv, Potockich, Mikoševskich): istorična dolja ta sučasnij stan*, Kiïv: Nacional'na akademija nauk Ukraïni, Nacional'na biblioteka Ukraïni im. V.I. Vernads'kogo **2006**.
56. *Starodruki Reči Pospolitoï XVII–XVIII st. st. u volins'kich zbirkach*. Katalog, ukl. Svitlana Pozichovs'ka, Oleksandr Pozichovs'kij, Luc'k: Deržavnij archiv Volins'koï oblasti, Muzej knigi m. Ostroga, Biblioteka (53) **2006**, „Volannja z Volini”.
Katalog zawiera 204 pozycje druków w jęz. polskim i łacińskim, które obecnie znajdują się w muzeach i bibliotekach Ostroga, Równego i Łucka. Pochodzą z drukarni Warszawy, Krakowa, Lublina, Lwowa, Berdyczowa, Poczaïowa, Wilna i innych polskich i ukraińskich tłoczni.
57. Margaryta SZAMRAJ, „*Zygmunt*” w Kijowie, Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej (56/57) **2006/2007**, s. 5–16.
Opisy i historia 24 książek z biblioteki króla Zygmunta Augusta, które obecnie znajdują się w zbiorach BNU w Kijowie, w tym 18 niezarejestrowanych w katalogu A. Kaweckiej-Gryczowej.
58. Ludmila DENISKO, *Avtografi na knigach iz kolekciï ridkisnich vidan' Nacional'noi Biblioteki Ukraïni imeni V.I. Vernads'kogo: katalog*, Kiïv: Nacional'na biblioteka Ukraïni im. V.I. Vernads'kogo **2007**.
Zawiera kilkanaście dedykacji bądź autografów polskich autorów lub właścicieli zbiorów, m.in. Adolfa Bagińskiego, Jana Baudouina de Courtenay, Karola Brzozowskiego, Franciszka Orłowskiego, Zofii Witte Potockiej, Aleksandra Przezdzieckiego.
59. Roman DZJUBAN, *Edvard Chvalêvik i jogo „Zbiory Polskie” (1916–1927) v konteksti vtrat ukraińs'kich kul'turnich cinnostej*, [w:] *Zapiski L'vivs'koï naukovoï biblioteki im. V. Stefanika*, vip. 15, L'viv: L'vivs'ka naukova biblioteka im. V. Stefanika **2007**, s. 356–367.
Krótki przegląd losów wojenno-okupacyjnych i powojennych tych zbiorów, opisanych przez E. Chwalewika, które po zakończeniu II wojny światowej znalazły się na terytorium Ukrainy.
60. Margarita KRIVENKO, *L'vivs'ka biblioteka inozemnoi literaturi: z istoriï formuvannja fondiv*, [w:] *Książka, biblioteka, informacja — między podziałami a wspólnotą*, red. Jolanta Dzienia-kowska, Kielce: Wyd. Akademii Świętokrzyskiej **2007**, s. 251–264.
Historia zbiorów Biblioteki Literatury Obcojęzycznej, która jest filią Uniwersalnej Naukowej Biblioteki Obwodowej we Lwowie. Po 1947 r. trafiły tam księgozbiory likwidowanych polskich instytucji oraz prywatnych kolekcjonerów.
61. Jurij MICIK, *Dejaki universali pol's'kich koroliv seredini XVII st. u zibranni Institutu rukopisu Nacional'noi biblioteki Ukraïni imeni V.I. Vernads'kogo*, [w:] *Rukopisna...*, vip. 12, Kiïv **2007**, s. 265–276.

62. Tetjana MJASKOVA, *Biblioteka Ostroz'kogo jezuits'kogo kolegiumu: istorija viniknennja, funkcionuvannja ta sučasnij stan*, [w:] *Rukopisna...*, vip. 11, Kiïv **2007**, s. 122–135.
63. Maksim POTAPENKO, *Pol'skomovni starodruki XVI–XVII stolit' z kolekcii „Polonica”*. *Zabuta perlina Universitets'koï Biblioteki*, [w:] *Poljaki v Nižini. Zbirnik statei i materialiv*, Nižin: Vidavn. „Aspekt-Poligraf” **2007**, s. 64–78.
64. Oksana RABČUN, *Rodova knigozbirnja Urbanovs'kich-Stažins'kich: perspektiva naukovo doslidžennja*, [w:] *Rukopisna...*, vip. 12, Kiïv **2007**, s. 203–209.
65. Anna VELIKODNAJA, Elena POLEVŠČIKOVA, *Redkie izdanija v knižnom sobranii A. Kuchars'kogo*, [w:] *Visnik Odes'kogo nacional'nogo universitetu*, vip. 4, Odesa **2007**, s. 153–168. Dotyczy zakupionego w 1865 r. dla Uniwersytetu Noworosijskiego w Odessie księgozbioru Andrzeja Kucharskiego (1795–1862), polskiego slawisty, etnografa i podróżnika.
66. Oksana RABČUN, *Počaivs'ke povitove učilišče ta jogo biblioteka: istorija, dolja, sučasnij stan*, [w:] *Knižkovi kolekcii, ridkisni vidannja ta rukopisi v sučasnomu naukovo-informacijnomu prostovi. Materiali konferencii, prisvjačenoï 85-riččju Muzeju Knigi Odes'koï deržavnoï naukovoï biblioteki im. M. Gor'kogo*. Odesa, 25–27 veresnja 2007 r., Odesa **2008**, s. 128–135.
67. Marta NADRAGA, *Katalogi Deržavnoï Central'noï Pedagogičnoï Biblioteki u konteksti kul'turi mižvoennogo L'vova*, [w:] *Nacional'na knižkova ta rukopisna kul'tura: istorija, metodologija, džerel'na baza. Materiali mižnarodnoï naukovoï konferencii (L'viv, 29–30 kvitnja 2009 r.)*, L'viv: L'vivs'ka nacional'na naukova biblioteka Ukraïni im. V. Stefanika **2009**, s. 78–81. Dotyczy polskiej Państwowej Centralnej Biblioteki Pedagogicznej, założonej we Lwowie w 1925 r. (otwartej dla publiczności w 1926). W 1939 r. jej zbiory liczyły ok. 16 000 wol.
68. Oksana RABČUN, *Biblioteka grafa Antona Urbanovs'kogo iz Gorodcja jak javišče duchovnoï kul'turi Volini XIX stolittja*, [w:] *Materiali III Mižnarodnoï naukovo-praktičnoï konferencii aspirantiv i studentiv „Volin' očima molodich naukovciv: minule, sučasne, majbutnë” (13–14 travnja 2009 r.)*, t. 1, Luc'k: Volins'kij nacional'nij universitet im. Lesi Ukraïni **2009**, s. 92–93.
69. Oksana RABČUN, *Rodowa biblioteka Urbanowskich i Starzyńskich*, *Z Badań nad Książką i Księgozbiórami Historycznymi* (3) **2009**, s. 197–209.
70. Natalija ŠVEC', *Organizacija i komplektovanie iezuitskoj biblioteki (na primere L'vovskogo kollegiuma)*, [w:] *Nauka o knige. Tradicii i innovacii. K 50-letiju sbornika „Kniga. Issledovanija i materialy”*, č. 1, Moskva: Nauka **2009**, s. 88–92.
71. Irina CIBOROWSKA-RYMAROWYCZ, *Druki wydane na terenach Rzeczypospolitej od XV do pierwszej połowy XIX wieku w zbiorach Ukraińskiej Biblioteki Narodowej im. W. Wernadskiego. Przegląd i charakterystyka wydań rzadkich*, [w:] *Libri separati. Inspiracje do badań nad starodrukami polskimi w bibliotekach Rosji, Białorusi, Ukrainy i Litwy*. Pod red. Stanisława Siess-Krzyszkowskiego i Waława Waleckiego, Kraków: Collegium Colombinum **2010**, s. 91–99 (Z prac Centrum Badawczego Bibliografii Polskiej Estreicherów w Uniwersytecie Jagiellońskim. Biblioteka Tradycji, nr 93).
72. Jelenia POLEWSZCZIKOWA, *Polonika w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Odessie*, [w:] *ibidem*, s. 117–127.
73. Switłana POZICHOWSKA, Ołeksandr POZICHOWSKI, *Starodruki Rzeczypospolitej w zbiorach Muzeum Książki i Drukarstwa Miasta Ostroga*, [w:] *ibidem*, s. 81–89.
74. *Starodruki XVI — peršoi polovini XVIII st. z kolekcii „Polonica” biblioteki Nižins'kogo deržavnogo universitetu imeni Mikoli Gogolja: katalog*, upor. Ołeksandr Morozov, Nižin: „Gidromaks” **2010**. Katalog zawiera opisy 212 dzieł z lat 1521–1750 w układzie alfabetycznym według miejsc druku (m.in. Częstochowa, Dobromil, Gdańsk, Kalisz, Kraków, Królewiec, Lwów, Poznań, Sandomierz, Warszawa, Wilno, Wrocław, Zamość). Przeważają druki krakowskie, dla sześciu druków nie ustalono miejsc wydania.

W zbiorze znajdują się liczne defekty. Części katalogowej towarzyszą reprodukcje kart tytułowych, opraw, znaków własnościowych.

75. Natalia SZWIEC, *Próba rekonstrukcji Biblioteki Lwowskiego Kolegium Jezuickiego (1596–1773) na podstawie znaków własnościowych*, [w:] *Libri separati...*, s. 41–62.
76. Switłana ZNICZENKO, *Starodruki z oficyn krakowskich w zbiorach Muzeum Narodowego im. A. Szeptyckiego we Lwowie*, [w:] *ibidem*, s. 63–80.
77. Irina ŻURAWŁOWA, *Polonika w Bibliotece Uniwersyteckiej w Charkowie*, [w:] *ibidem*, s. 101–116.

HANNA ŁASKARZEWSKA

COOPERATION BETWEEN POLISH AND UKRAINIAN LIBRARIANS AND THE PROBLEMS OF CLAIMS. A REPORT FOR 1990–2010

Summary

The article examines the contacts between Polish and Ukrainian libraries as they developed after 1990, when both countries began to reveal and make increasingly available the collections taken over and displaced as a result of WWII. What was particularly important for Polish librarians was access to book collections of Polish origin held by Ukrainian libraries as well as new information about collections that constituted part of Poland's cultural heritage. On the Polish side, this cooperation involved the National Library and the Ossoliński National Institute in Wrocław, universities and non-governmental organisations. 1996 was marked by the launch of the Polish-Ukrainian Intergovernmental Commission for the Protection and Return of Cultural Goods Lost and Unlawfully Displaced during WWII. Teams dealing with library collections and with Ossolineum were established within the Commission. The last twenty years have seen many joint conferences and research projects, including those dealing with the protection and preservation of various collections. On both sides of the border there have been many publications devoted to polonika in Ukraine and ukrainica in Poland; these include monographs, studies collection catalogues, internet databases, etc. A selection of these publications is presented in two annexes to this article.